

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE KUTSAL MEKÂN ZİYARETİNDE BULUNAN
YABANCILARIN İSLAM ALGILARI
(İSTANBUL SÜLEYMANİYE CAMİSİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE KOCA

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE KUTSAL MEKÂN ZİYARETİNDE BULUNAN
YABANCILARIN İSLAM ALGILARI
(İSTANBUL SÜLEYMANİYE CAMİSİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE KOCA

Danışman: PROF. DR. ALİ ULVİ MEHMEDOĞLU

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİN PSİKOLOJİSİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi MERVE KOCA'nın TÜRKİYE'DE KUTSAL MEKÂN
ZİYARETİNDE BULUNAN YABANCILARIN İSLAM ALGILARI (İSTANBUL
SÜLEYMANİYE CAMİSİ ÖRNEĞİ) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun
7.06.2018 tarih ve 2018-16/34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu
ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 06/07/2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. ALİ ULVİ MEHMEDOĞLU	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. ALİ AYTEN	
3. Jüri Üyesi Doç. Dr. GÜLÜŞAN GÖCEN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Merve Koca
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: Din Psikolojisi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans- Temmuz, 2018
Anahtar Kelimeler	: Kutsal Mekân, Algı, Din Algısı, İnanç Turizmi, Psikoloji, Maneviyat

ÖZET

TÜRKİYE'DE KUTSAL MEKÂN ZİYARETİNDE BULUNAN YABANCILARIN İSLAM ALGILARI (İSTANBUL SÜLEYMANİYE CAMİSİ ÖRNEĞİ)

Maneviyat ve değişen din algıları, iletişim yollarının ve seyahat imkânlarının artmasıyla bireyleri inanç turizmine daha ilgili hâle getirmiştir. Kutsal mekân ziyaretleri bu bakımdan önem kazanmıştır. Kutsal mekânları ziyaret eden farklı dinlerden bireylerin ziyaret amaçları, ziyaretlerinden beklentileri ve mekâna ait tecrübeleri bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada ayrıca, Türkiye'ye gelen Müslüman olmayan yabancı ziyaretçilerin İslam'a ve Müslümanlara dair algıları tespit edilmiştir. Çalışma, İstanbul Süleymaniye Camisi merkez alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat ve katılımcı gözlem metodu kullanılmıştır. Örneklem, Süleymaniye Camisine kısa süreli ziyarette bulunan gayrimüslim yabancılardan, çeşitli din ve milliyetlerden olmaları, bir tur rehberi eşliğinde olmamaları ve İngilizceyi akıcı konuşabilmeleri şartları gözetilerek seçilmiş, yaşları 22 ile 54 arasında değişen, 12'si kadın 9'u erkek 21 kişiden oluşmuştur. İngilizce gerçekleştirilen mülakatlar, daha sonra içerik analizi esnasında Türkçeye çevrilmiştir.

Araştırmanın bulgularında, katılımcıların Türkiye ziyaretleri öncesinde ülkeye ve İslam dinine dair olumsuz yönlendirmelere maruz kaldıkları, buna rağmen daha önce Türkiye'de bulunan tanıdıklarının teşvikiyle ve kendi tecrübelerini edinmek amacıyla

ziyareti gerçekleştirdikleri belirtilmiştir. Ziyaretçilerin kutsal mekân ziyaretlerinde en etkili motivasyonlarının dinî ve mimari merak olduğu tespit edilmiştir. İşlam ve Müşlümanlara dair algılarında öncelikli belirleyici olan iki unsurun kadınların başlarını örtüp örtmemesi ve insani ilişkiler olduğu ifade edilmiştir. Baş örtmenin zorunlu olmaması olumlu karşılanırken, turistlere yönelik satış faaliyetlerindeki tutumlar olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Müşlüman algılarına ve kutsal mekân tecrübelerine en olumlu yansıyanın ise ziyaretçilere doğrudan din üzerine konuşma imkânı sağlayan ve İşlam'a dair merak ettikleri bilgileri veren cami gönüllüleri olduğu anlaşılmıştır. Bu bulgular doğrultusunda Diyanet İşleri Başkanlığı personeline, STK'lara, Uluslararası İlahiyat ve İngilizce İlahiyat bölümü öğrencilerine, turizm rehberlerine, cami güvenlik ve temizlik personeline ve cami gönüllülerine ilişkin birtakım önerilerde bulunulmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Merve Koca
Field	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programme	: Din Psikolojisi
Supervisor	: Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu
Degree Awarded and Date	: Master- July, 2018
Keywords	: Perception, Perception of Religion, Faith Tourism, Psychology, Spirituality

ABSTRACT

PERCEPTIONS OF ISLAM AMONG NON-MUSLIM VISITORS OF SACRED SPACE IN TURKEY

(ISTANBUL SULEYMANIYE MOSQUE SAMPLE)

Spirituality and changing perceptions of religion have made individuals more interested in faith-based tourism. Visits to sacred spaces therefore have come to hold more significance than before. This research examines purposes, expectations and experiences of sacred space visitors from different religions. Perceptions regarding Islam and Muslims among non-Muslim visitors of Turkey are also investigated. The research has been conducted in Suleymaniye Mosque, Istanbul. A qualitative research structure have been adopted and the data have been collected through semi-structured interview and participant observation methods. The sample consists of 21 non-Muslim foreign visitors from various nationalities and religious affiliations, aged 22-54, who come to Suleymaniye Mosque for a short visit without being accompanied by a professional tour guide. In sample selection, it was also sought for the participants to speak English fluently. The interviews have taken place in English and have been translated into Turkish during the content analysis process.

The study has found that the participants were exposed to negative suggestions prior to their travel to Turkey. On the other hand, they have chosen to come to Turkey following the recommendations of their acquaintances who have been to Turkey before and in order to gain their own experience. The main motives for visitors to see the sacred

space have been found to be religious and architectural curiosity. In the perceptions of Islam and the Muslims, the two determinant factors have been found to be women's headscarves and people's attitudes. While freedom of covering or uncovering the hair is considered positive, sellers' behaviors toward tourists are considered negative. The most positive aspect regarding perceptions about Muslims and the experience of sacred space is the information provided by the mosque volunteers which enabled the visitors to directly pose their questions about Islam. Based on these findings, suggestions have been made addressing the Presidency of Religious Affairs staff, NGOs, Islamic Theology students as well as tour guides, mosque security and maintenance staff, and mosque volunteers.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkısı ve emeği olan pek çok kişi ve kurum olduğu bir gerçektir. Bununla beraber, burada zikredebileceğim sınırlı sayıda ismi anmak isterim. Öğrencileri olmaktan onur duyduğum, ömür boyunca birikimlerinden istifade etmeyi umduğum, gerek ders döneminde gerekse tez döneminde yardımlarını esirgemeyen, başta danışman hocam sayın Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu olmak üzere, kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ali Ayten ve Dr. Öğretim Üyesi Sevde Düzgüner'e; tezimin son halini almasında yapıcı eleştirileriyle katkısı büyük olan Doç. Dr. Gülüşan Göcen'e; teşvikleri ve manevi destekleriyle motive olduğum çok değerli hocalarım Fatma Bayram ve Prof. Dr. Ömer Faruk Harman'a; tezimin araştırma safhasında desteklerini gördüğüm ve çalışmalarına bizzat katıldığım KİM Vakfı çalışan ve gönüllülerine, bilhassa Önder Üçüncü, Kübra Solmaz, Fatih Özkan ve Yasemin Erva Öncel'e; mülakatlar için zamanını ayırıp görüşlerini paylaşarak bu araştırmayı mümkün kılan Süleymaniye Camisi ziyaretçilerine ve mülakat ortamını sağlayan cami görevlilerine; tezimin en güzel şekilde tamamlanması için bana zaman tanıyarak fedakârlıkta bulunan Muhammet Furkan Alpat ve diğer iş arkadaşlarıma; eğitimime maddi destek sağlayan TÜBİTAK ve TÜRKİNG'e ve kıymetlerini yeterince bilemediğim sevgili aileme içtenlikle teşekkür ederim.

Merve KOCA

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ	iii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	2
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	2
II. PROBLEM VE AMAÇ	3
III. VARSAYIMLAR.....	4
IV. SINIRLILIKLAR	4
V. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	5
BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	7
I. KUTSAL.....	7
A. Kutsal Mekân	9
II. ALGI.....	10
A. Din Algısı.....	11
B. İslam Algısı	12
III. ÖN YARGI	13
IV. İNANÇ TURİZMİ.....	14
İKİNCİ BÖLÜM: YÖNTEM.....	17
I. ÖRNEKLEM VE KATILIMCILARIN NİTELİKLERİ	17
A. Cinsiyet	18
B. Yaş.....	18
C. Ülke	19
D. Eğitim/Meslek Durumu	20
E. Dinî Aidiyet.....	21
II. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	22
III. VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	23
IV. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	26
I. TÜRKİYE ZİYARETİ ÖNCESİ.....	26
A. Türkiye Algısı	26
B. İslam Algısı	31
C. Camiyi Ziyaret Etme Motivasyonu	34
II. TÜRKİYE ZİYARETİ SONRASI	39
A. Türkiye Algısı	39

B. İslam Algısı	46
C. Cami Tecrübesi.....	54
SONUÇ VE ÖNERİLER	62
KAYNAKÇA	65
EKLER	68
Ek I: İzin Yazısı	68
Ek II: Katılımcıların Nitelikleri	69
Ek III: Mülakat Soru Listesi	70
Ek IV: Mülakat Örnekleri.....	71
A. İngilizce Orijinal İfadeler.....	71
B. Türkçe Çevirileri	77

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Cinsiyete Göre Dağılım	18
Tablo 2: Yaşa Göre Dağılım	18
Tablo 3: Ükelere Göre Dağılım	19
Tablo 4: Eğitim Durumuna Göre Dağılım	20
Tablo 5: Dinî Mensubiyete Göre Dağılım	21
Tablo 6: Türkiye'ye Dair Düşünceleri/Varsayımları	26
Tablo 7: Türkiye Hakkında Bilgi/Varsayımlarının Kaynağı	28
Tablo 8: İslam'a ve Müslümanlara Dair Düşünceleri/Varsayımları	31
Tablo 9: Camiyi Ziyaret Etme Motivasyonu	34
Tablo 10: Türkiye'ye Dair Yargıları	39
Tablo 11: İslam'a Dair Yargıları	46
Tablo 12: İslam Algılarına Olumlu veya Olumsuz Etki Eden En Önemli Unsurlar	47
Tablo 13: Cami İzlenimleri	54

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	Aktaran
Bkz.	Bakınız
b.	Baskı, basım
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
E	Erkek
Hz.	Hazreti
K	Kadın
KİM	Kültürlerarası İletişim Merkezi
Mad.	Madde
NY	New York
NGO	Non-governmental Organization
OHAL	Olağanüstü hâl
s.	Sayfa
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

GİRİŞ

Din, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana olduğu gibi bugün de farklı uygulama alanları bularak, çeşitli formlara bürünerek bireylerin hayatlarını etkilemeye, onlara anlam katmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda kutsallık arayışı insanları seyahatlere, farklı din mensuplarıyla etkileşime geçmeye ve farklı dinî merkezleri keşfetmeye yöneltmektedir. Seyahat imkânlarının artması ve kolaylaşması, iletişim teknolojileriyle bilgi paylaşımının hızlanması sonucunda hem farklı dinî inanışların hem de ilgi çekici dinî mekânların tespiti ve buralara ulaşım artık sorun olmaktan çıkmıştır. Bu da inanç turizminin gelişmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sayede, belirli bir dinin mensubu olsun olmasın, her kesimden insanı dinî mekânlarda görmek mümkündür. Her birisinin de o mekânın sahip olduğu manevi ortamdan alacağı bir his, edineceği bir izlenim ve yaşayacağı bir tecrübe bulunmaktadır.

Türkiye, coğrafi konumu, köklü kültürel mirası ve medeniyetleri buluşturan sosyal dokusu ile inanç turizminde gözde ülkelerden biridir. Mekke, Medine, Kudüs, Roma ve buralarda temsil edilen dinlerin sembol mekânları nasıl insanları bir araya getiriyor ve dünyanın her yerinden turistten rağbet görüyorsa, Türkiye de Efes, Şanlıurfa, Konya, Trabzon, Mardin ve nihayet İstanbul gibi şehirleri ve buralardaki kutsal mekânlarıyla inanç turizminde önemli bir yere sahiptir.

Kutsal mekânlar, sadece belli bir dinin mensuplarının ibadet yerleri olarak değil, mimari güzellikleri ve tarihi özellikleri nedeniyle de önem taşırlar. Bu nedenle İstanbul'daki selatin camileri hem aktif olarak namaz kılınan ibadethaneler, hem de turistik cazibe merkezleridir. Her yıl yerli ve yabancı milyonlarca ziyaretçiyi ağırlayan bu camilerin bireylerin duygu, düşünce ve davranışları üzerine etkileri olduğu muhakkaktır. Cami ziyaretçilerinin gayrimüslimleri de içermesi, bu etkilerin sadece bireylerin maneviyatlarıyla ilgili olmayıp, onların ülkemize ve İslam'a bakışlarıyla da doğrudan ilişkili olması sonucunu doğurmaktadır.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Yılda ortalama on milyon yabancı turist İstanbul'a gelmektedir (İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017). Süleymaniye Camisini ise yılda ortalama beş yüz bin yabancı turistin ziyaret ettiği tahmin edilmektedir. Bu turistlerin çoğunluğunun Müslüman olmadığı varsayıldığında, caminin azımsanmayacak bir gayrimüslim nüfusa ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bununla beraber, bu ziyaretlerin hangi amaçlarla gerçekleştirildiği, manevi olarak kişilere nasıl etki ettiği, onların izlenimleri, memnuniyet durumları, cami ve İslamiyet'le ilgili soruları olup olmadığı ve sorularına cevap alıp alamadıklarını araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu araştırmada, nüfusunun %99,2'si Müslüman olup (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014) İslam'ın tüm renklerini barındıran Türkiye'ye ziyaret amaçlı gelen gayrimüslim yabancıların İslam ve Müslümanlara bakış açıları ve bu bakış açılarında oluşan muhtemel değişikliklerde cami ziyaretinin rolü ve etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Turistler üzerine yapılan çalışmaların daha ziyade turizm işletmeciliği kaynaklı olması, Din Psikolojisi alanında bu tür bir çalışmanın eksikliğini ortaya koymuştur. Zira ülkemizde cami ve türbeler gibi dinî/kutsal mekânlarda yapılan çalışmalar Müslümanların algılarını tespit etmiş, gayrimüslimlere yeterince değinilmemiştir. Oysaki Din Psikolojisi açısından, kendini ait hissetmediği bir dinin kutsal mekânında bulunan insanların duygu, düşünce, deneyim ve manevi durumlarını tespit etmek gerekli ve önemlidir. Bu çalışmanın alanında bir ilk olması nedeniyle bu konudaki boşluğu bir nebze doldurması ve daha sonraki çalışmalara öncülük etmesi hedeflenmektedir.

Bu araştırma, akademik veriler sunmasının yanı sıra pratiğe dönük uygulama alanı da sağlaması ve pratikte yapılabilecekler için öneriler sunması sebebiyle önemlidir. Nitekim ülkemizin imajının daha olumlu bulunmasında ve İslamofobiyle mücadelede devlet politikaları, medya desteği vb. geniş çaplı hareketlerin yanında, yolda yürüyen herhangi bir insandan camide görev yapan güvenlik görevlisine kadar herkesin üzerine düşen görevler olduğu görülmektedir.

II. PROBLEM VE AMAÇ

Türkiye, hem Doğu'da hem de Batı'da yüzyıllarca hüküm sürmüş bir İslam devleti olan Osmanlı'dan dünyadaki Osmanlı imajını tevarüs etmiş, ezici çoğunluğu oluşturan Müslüman nüfusuyla halen etkili bir İslam devleti görünümünü korumaktadır. Öte yandan, Cumhuriyet Türkiye'si kuruluşundan itibaren hukuken yüzünü Batı'ya dönmüş, laikliği benimsemiş, tarihsel süreçte pek çok İslami/Osmanlı kültürel unsurundan arınarak Avrupalı bir görünüm de kazanmıştır.

Oryentalist seyyahların yazdıkları, Avrupa'ya giden Türk işçileri, 11 Eylül hadisesi, IŞİD/DEAŞ katliamları, Suriye savaşı sonrası Müslüman mülteci krizi ve yazılı ve görsel Batı medyasında mütemadiyen yer alan Müslüman kadın imgesi vb. yoluyla İslam ve Müslüman algısı, gayrimüslimlerin zihninde güncelliğini hiç kaybetmemiştir. Bu algının turizm trendlerinden nefret suçu oranlarına, milletlerarası evliliklerden siyasi olaylara varan geniş çaplı etkileri bulunmaktadır.

İslam ve Batı ilişkilerinde Türk-İslam kültürünün yeri tartışılmazdır. Buradan hareketle, araştırmamızda cevap aradığımız temel soru, herhangi bir sebeple Türkiye'ye ve Müslümanların ibadet yeri olan camiye gelen yabancı ziyaretçilerin İslam ve Müslümanları nasıl algıladıklarıdır. Alt problemler ise Türkiye'ye gelmeden önce İslam ve Müslümanlara dair ne gibi ön bilgiler, varsayımlar ve ön yargılar taşıdıkları, cami ziyaretine yükledikleri anlam, ziyaretleri sonrası varsayımlarında ve/veya yargılarında değişim olup olmadığı, oldu ise buna etki eden önemli faktörler ve nihayetinde cami ziyaretini de kapsayan Türkiye deneyimlerinin üzerlerinde bıraktığı izlenimin ne olduğudur.

İstanbul Süleymaniye Camisi ekseninde gerçekleştirilen bu çalışmada, gayrimüslimlerin İslam algıları, bu algılara etki eden faktörler, algının zaman içinde değişim süreci, değişime etki eden unsurları belirlemek araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırma sonuçlarının, cami ziyaretlerinin turistler ve ülkemiz için daha anlamlı hâle getirilmesi için yapılabilecek çalışmalara fikir vermesi umulmaktadır. Bu kapsamda araştırmamız, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami rehberliği projesi için ön saha çalışması

niteliğinde değerlendirilebilir. Çıktılarının bu bakımdan DİB personeline, Uluslararası İlahiyat Programı ve İngilizce İlahiyat bölümü öğrencilerine, turizm rehberlerine, cami güvenlik ve temizlik personeline ve her meslekten cami gönüllülerine yol gösterici olması amaçlanmaktadır.

III. VARSAYIMLAR

Farklı din mensuplarının İslam'a dair algılarının araştırıldığı bu çalışmada, bazı varsayımlarda bulunulmuştur. Bu bağlamda;

1. Yabancı turistlerin cami ziyaretleri öncesinde İslam ve Müslümanlar hakkında olumlu/olumsuz bir fikir sahibi olmak için yeterli bilgiye sahip olmadıkları düşünülmektedir.
2. Ziyaretçilerin İslam'a ve Müslümanlara dair algılarının kaynağının kendi ülkelerinin televizyon ve diğer medya araçları olduğu tahmin edilmektedir.
3. Görüşülenlerin İslam algılarında, Müslümanlardan kendilerine yönelik bir tehdit algısını içeren İslamofobik öğelerin genellikle yer almayacağı tahmin edilmektedir.
4. Türkiye ve cami ziyaretinin yabancıların İslam algılarını olumlu yönde etkileyeceği öngörülmektedir.
5. Etkinin, olumlu bilgi ve tecrübe edinme ve manevi duyguların harekete geçmesi yönünde gerçekleşeceği düşünülmektedir.
6. Türkiye ve Süleymaniye Camisi ziyaretleri sonrası ülkelere dönen yabancı ziyaretçilerin, bilgi ve tecrübelerini başkalarına aktarmaları beklenmektedir.
7. STK'ların Türk kültürel kimliğinin ve İslam dininin yabancılarla tanıtılmasında önemli işlevler gördüğü düşünülmektedir.

IV. SINIRLILIKLAR

Araştırma bazı sınırlılıklar dâhilinde gerçekleştirilmiştir:

- Yapılan mülakatlar gönüllülük esasına göre olup, farklı sebeplerle bilgi vermekten kaçınan ziyaretçiler araştırmaya doğrudan katkı sağlamamıştır.

- Mülakatlar İngilizce dilinde gerçekleştirilmiş, tezin yazılması aşamasında aslına olabildiğince sadık kalınarak Türkçeleştirilmiştir. Çeviride olabilecek anlam kaymaları dipnotlarla giderilmeye çalışılmıştır.
- Mülakat katılımcılarının hepsinin ana dilinde konuşmadığı dikkate alınmalıdır.
- Katılımcıların ifadelerinde doğru ve samimi oldukları varsayılmıştır.
- Örneklem grubu 21 kişiyle, araştırma sonuçları bu kişilerin Ek III’te listelenen sorulara verdikleri sözlü cevaplarla sınırlıdır.
- Mülakatlar İstanbul’da gerçekleştirilmiştir ve katılımcıların Türkiye algıları büyük ölçüde İstanbul tecrübeleriyle sınırlıdır.
- Araştırmada farklı millet ve din mensupları yer almıştır fakat her birinin kendi milletini ve/veya dinini genelleme yapılabilir ölçüde temsil etmeyebileceği akılda tutulmalıdır.
- Mülakatların gerçekleştirildiği Ocak-Temmuz 2017 ile Ocak-Nisan 2018 ayları arasında güncel olaylardan kaynaklanan ve kısa süreli etki eden olayların da algı süreçlerine etki edebilmesi mümkündür.

V. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Doğrudan cami ziyaretinde bulunan yabancılarla ilgili yapılmış bilginiz dâhilinde bir araştırma bulunmamaktadır. Bununla beraber, çalışmanın içerdiği bazı kavramlarla ve araştırmanın bulgularıyla kısmen ilişkili araştırmalar yapılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlar medyada İslam, İslamofobi, dünyada Türk algısı, tarihsel olarak Batı-İslam ilişkisi ve turizm işletmeciliği bağlamında turist davranışları konularında yoğunlaşmaktadır.

Din Psikolojisi alanında yapılan kutsal mekân araştırmalarını ise genellikle türbeleri ziyaret eden Müslüman davranışlarını inceleyen çalışmalar oluşturmaktadır. Burada Hüseyin İbrahim Yeğin’in “Kutsal Mekân ve İnsan İlişkisi” (2003) başlıklı doktora tezinden söz edebiliriz. Yeğin, bireylerin kutsal mekânı ziyaret etmelerindeki psiko-sosyal nedenleri ve bu mekânların inanma psikolojisine etkilerini araştırmakta ve ortaya koymaktadır. Şanlıurfa merkezli gerçekleştirdiği araştırması, Hac ve umre tecrübelerinde olduğu gibi, peygamberler diyarı Şanlıurfa’da yapılan ziyaretlerin de

bireylerin dinî duygu ve yaşantılarında iz bırakan etkilerinin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ali Köse ile Ali Ayten'in "Türbeler: Popüler Dindarlığın Durakları" (2010) adlı eseri ise Türkiye'nin dört bir yanından 30 türbeyi kapsayan bir rehber niteliğindedir. Eser, türbe ziyaretçilerinin sosyo-demografik özelliklerini, ziyaretlerinden beklentilerini, bu mekânlara ve ziyaretlere atfedilen anlamları, ziyaretçilerin buralardaki tutum ve davranışlarını ele almaktadır. Araştırma, Türkiye'de popüler dindarlığa/halk dindarlığına dair geniş bir perspektif sunmaktadır.

Yeter Gündüz'ün "Kültürel Miras Açısından İnanç Turizmi: Türkiye Örneği" (2016) başlıklı yüksek lisans tezi, hem kavramsal olarak hem de Türkiye'deki uygulama alanları bakımından inanç turizmini incelemektedir. Çalışma, kilise ve sinagoglar gibi Müslüman olmayan gruplara ait kutsal mekânları da içermesi bakımından bu tezin örneklemeyle benzerlik arz etmektedir. Fakat ziyaretçileri yine kendi mensup oldukları dinin kutsal mekânına dair izlenimlerini aktardıkları için bizim çalışmamızla ilişkisi kısmi boyutta olmuştur.

Asım Yapıcı'nın "Din, Kimlik ve Ön Yargı – Biz ve Onlar" (2004) adlı kitabı, konumuzun kuramsal altyapısını kapsamlı şekilde izah etmektedir. Eserde, grup içinin ve grup dışının nasıl algılandığına dair şimdiye kadar geliştirilen teorilerin yanı sıra, bireylerin ait oldukları gruplarla "ötekî" olarak düşündükleri gruplar arasında yaptıkları değerlendirme farklılıkları ve "ötekine" yönelik ön yargılar, çeşitli araştırmalar ışığında ortaya konmuştur.

Araştırmamızın bulgularını kıyaslayabileceğimiz en yakın çalışma ise, İrfan Ateşoğlu ve Ali Türker'in "Türkiye'yi Ziyaret Eden Turistlerin Algıladıkları Ülke İmajı ve Olumsuz Algılara İlişkin Çözüm Önerileri" (2013) adlı makalesidir. Burada turizm işletmeciliği alanında da olsa, turistlerin Türkiye algıları tespit edilmiştir. Bulguların bulgularımızla büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Araştırmamızın yorumlanmasında tüm bu çalışmalardan faydalanılmış, fakat konumuzla bütünüyle örtüşen ve sonuçların doğrudan karşılaştırılacağı bir çalışma bulunamamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

I. KUTSAL

Dinî, felsefî ve günlük kullanımları olabilen “kutsal” kavramı, sözlüklerde şu şekillerde tanımlanmaktadır: 1- Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes. 2- Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsi, mukaddes, lahut. 3- Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenen. 4- Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan (Heyet, 2005). Başka bir tanımlamada ise 1- Mukaddes, dinlerin aşkın nitelik atfederek yücelttiği inanç, kurum veya varlıklar. 2- Rasyonel veya faydacı bir temele dayanmayan, hiçbir biçimde sorgulama konusu yapılmayan, büyük saygı ve değer verilen kültürel ve sosyal özellikler (Demir ve Acar, 1997) olarak tanımlanmıştır.

Tanıminin ötesinde kutsalın niteliklerine baktığımızda, Hançerlioğlu (1977, s. 353) “kutsal, her türlü değişimin dışında olan anlamı da içerir. Kutsal, değişmezlik, dokunulmazlık ve tartışmazlık niteliklerini taşır” açıklamasını yapmaktadır (Akt. Yeğin, 2003, s. 23).

Kutsal kavramı, bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan veya kuşatan en temel elemandır. Herhangi bir dinde inançlı kabul edilen kişiyi Tanrı'ya, ritüele, cemaate, doktrine ve ahlaka bağlayan, onun din çerçevesinde kalmasına katkıda bulunan temel tecrübe kutsal duygusudur (Demirci, 2000, s. 496).

Kutsal kavramını fenomenolojik olarak inceleyen Cox (2004, s. 211), Eliade'nin görüşlerini derleyerek, “kutsal bizim dünyamıza ait değildir; ancak bizim çok iyi bildiğimiz bir taştan, beşeri varlıklara kadar uzanan varlıklarda bilinir hâle gelir” demektedir. Kutsal, tezahürleri vasıtasıyla faaliyet gösterir; ancak bu tezahürler yalnızca imanlı gözleri için görünebilir (s. 212). “İnanan, kutsal vasıtasıyla hayatta bir yön bulur ve kutsalın tezahürlerini iman sayesinde algılar; onun anlamlarını inançlar vasıtasıyla anlar ve dini pratikte ona yakın olarak yaşar” (s. 219). Eliade'nin kutsal anlayışı, daha önce Otto'nun tanımladığı kutsalın tecrübe edilmesi fikriyle örtüşmektedir (Bkz. Pals,

1996, s. 165). Otto'ya göre dinî hayatın esasını oluşturan kutsalı tecrübe etmek, bilincin şiddetle kendinden üstün bir varlığın farkında olmasıyla (*mysterium tremendum*) ve bu farkında oluştan sonra kişinin kurtuluşa/izzete erdiğini hissetmesiyle (*mysterium fascinosum*) gerçekleşir (Demirci, 1997, s. 79. Akt. Yeğin, 2003, s. 24). Bu, tarifi zor ve tecrübesi bireysel bir olgudur. Bununla beraber, dindarların Allah kelamını duyduklarında içlerinin ürpermesi, Kâbe'yi ilk görüşte gözyaşı akıtılması, bir Yüce Varlık karşısında aczin hissedilmesi, belli bir dine mensup olmayan kimsenin bile yaşayabileceği mistik deneyimler hep kutsalın tecrübesi olarak düşünülebilir (Ayten, 2012, s. 29-32).

Durkheim ise kutsal anlayışı etrafında oluşan birliktelik duygusunun, toplumları bir arada tutan, hatta toplumların özünü oluşturan değer olduğunu ifade ederek, kutsalın bireysel tecrübesinden toplumsal fonksiyonuna dikkat çekmiştir. Buna göre bir topluluk, sembolleştirdiği kutsallar üzerinden kendini diğerlerinden ayırır. İlkel toplumlarda totem olarak ortaya çıkan kutsal sembol, modern toplumlarda çok farklı şekiller alabilmektedir. Kutsallık atfedilen nesnenin kendisinde kutsallık olup olmadığı tartışmasından bağımsız olarak, o nesnenin ya da kavramın kutsal sayılması başlı başına önem taşımaktadır (Aktay, 2013, s. 54).

Kutsal olmayan, kutsalla teması yoluyla da kutsallaşmamış her şey ise kutsal dışı ya da “profan” kabul edilir. Kutsalın tabu ve doğaüstülüğü karşısında “profan” natürel, dünyevi ve seküler bir yapı arz eder.

İngilizce'de kutsal anlamında “holy” ve “sacred” olmak üzere iki ayrı kavram kullanılır. İlki ilahiliğe, yani tanrısal ya da Tanrı'ya ait olmaya işaret ederken, ikincisi Tanrı'ya adanmışlığa ya da hürmet ve saygıya layık olmaya işaret eder (Bkz. Sacred, 2018). Örneğin İslam dinine göre Kur'an, Allah'ın kelamı olması dolayısıyla kutsal - “holy”- iken, gösterilen hürmet sebebiyle “kutsal emanetler” diye adlandırılan eşyalar ise “sacred” sayılırlar.

Araştırmamızda konu edindiğimiz cami de bir mabet olarak insanların saygı ve hürmetine muhatap olması bakımından kutsal mekân olarak anılmıştır.

A. Kutsal Mekân

Bazı mekânlar, kutsalla olan ilişkisinden dolayı nitelik olarak farklılaşmakta ve diğer mekânlara göre seçkinleşmektedir. Bu mekânlarda yapılan ibadet, dua ve niyaz da sevap bakımından diğer mekânlardan farklıdır. Çoğunlukla *hierofonik* (tabiatüstü bir gücün herhangi bir yerde görünüşüyle ilgili) gerçeklere bağlı olarak bazı coğrafyalar, tabu çerçevesinde korunmuş kutsal mekânlar olup onlarla temas özel ritüelleri gerektirir. Bu mekânlarda bulunmak kişiye dünyevî imtiyazlar kazandırır. Hac mekânları, tapınaklar bu türe klasik örneklerdir (Gül, 2013).

Kutsal hissinin somut göstergesi olarak mabetler, insan, kâinat ve kutsallık kaynağı ilişkisinde merkezî bir rol oynarlar. Hatta bir simge, öteye ait olana gönderimde bulunan bir işaret olmanın yanı sıra, yukarıda aşkın olanın “aşağıda inşası” olarak kabul edilir. Tapınak sadece bir dünya imajı, tasarımı olmayıp, aşkın bir modelin yersel bir yeniden üretiliştir (Eliade, 1991, s. 53).

Köse ve Ayten (2010, s. 21-35), “kutsallık” kavramının bireyin psiko-sosyal davranışlarındaki kilit rolüne dikkat çekerek, “önemli olan, insanların bir mekâna kutsallık atfetmesi ve bunun gereği olan inanç ve ritüeller üretmesidir” demektedir. Bu nedenle türbe, tapınak ve cami gibi kutsal mekânlar, dindarlık seviyeleri, din algıları, eğitim ya da sosyo-ekonomik durumları ne kadar farklı olursa olsun, insanları birleştirmektedir.

Sembolik nesnelere, formları ve ritüelleri içeren kutsal mekânlar, ziyaretçiler açısından üç türlü fonksiyon icra ederler (Brereton, 2005, s. 7981). Birincisi, insanların kutsalla ilişki kurmasını sağlarlar. Bu ilişki dünyevi ya da insani alanla aşkın alan arasında köprü kuran semboller vasıtasıyla gerçekleşir. İkincisi, kutsal mekânlar kutsal gücün tezahür ettiği yerlerdir. Bu tezahür de yine semboller aracılığıyla gerçekleştirilir. Üçüncüsü, kutsal mekânlar dinî bir dünya algısını somutlaştıran, hayata dinî anlam kazandıran mekânlardır. Bu dinî anlam insanların hayata tutunmalarını, hayatlarını tanzim etmelerini sağlar. Bu üç fonksiyon, insanlardaki kutsal duygusunun kutsal bir mekânla tatmin edilebileceğini ortaya koymaktadır (Köse & Ayten, s. 46-47).

II. ALGI

Algının sözlüklerde çeşitli tanımları yer almaktadır. “Nesnel dünyaya ilişkin duyuşsal uyarıların anlamlı deneyimlere, ruhsal bilgiye çevrilme süreci; idrak” (Bakırcıoğlu, 2016) olarak tanımlanabildiği gibi, “Psikolojinin, duyuşsal uyarıcıların (...) algılanmasıyla ilgili süreçleri inceleyen dalı” olarak da tanımlanabilir (Budak, 2000, s. 43). Budak ayrıca, öznel bir yaşantı olan algılamanın, kişinin geçmiş deneyimlerine, inançlarına, ihtiyaçlarına, dikkati etkileyen iç ve dış etkenlere vb. bağlı olduğuna ve bunlarla birlikte anlaşılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Tutum çalışmalarından Gelişim Psikolojisi’ne, kişilikten psikolinguistik ve sözsüz iletişime kadar çoğu psikolojik konunun bir algı boyutu vardır (Richards, 2003, s. 211). Bir Din Psikolojisi çalışması olan bu araştırmada da bu nedenle bu kavrama yer verilmiştir.

Gusdorf (2000, s. 112), algıyı dış dünyadaki nesnelere yönelen, onlarla ilişkili olan “dış algı” ve iç dünyanın gerçeklerine yani ruhsal durumlar, ruhsal fiiller, ruhsal içerikler vb. yönelen ve onlarla ilgili olan “iç algı” olarak ikiye ayırmaktadır. Araştırmamızda ele aldığımız kutsal mekân algısında öne çıkan fiziksel betimlemeler “dış algı” kapsamında iken, katılımcıların ruhsal deneyimlerine işaret eden din ve İslam/Müslüman algıları ise “iç algı” olarak değerlendirilmektedir.

Algının oluşması için duyuşsal bilgiye, bunun duyu organları tarafından alınmasına, yorumlanarak düzenlenmesine ve bunlardan anlamlar çıkarılmasına ihtiyaç vardır. Uyarının şekli, konumu, değişik olması, hareketli olması, tekrarı, büyüklüğü, şiddeti ve renk gibi özellikleri de dikkatimizi çekmede etkilidir (Yahyaoğlu, 2013, s. 47).

Görsel algıları şekil-zemin ilişkisi ve algısal örgütlenme (yakınlık, benzerlik, süreklilik, vb.) gibi faktörler etkilerken, bilişsel algılarımızı güdülenme, bilişsel tarz ve deneyim ve kültür etkilemektedir (Cırhinlioğlu, 2018). Bir güdülenme örneği olarak karnı aç bir kimsenin yemek kokusunu güzel, fazlasıyla tok kimsenin ise kötü koku olarak algılaması gösterilebilir. Kişisel özellikler (cinsiyet, yaş, meslek, vb.) ve ruhi durum da algı düzeylerini ve süreçlerini etkilemektedir (Göksu, 2018).

A. Din Algısı

Bir kutsal etrafında şekillenen din olgusu insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber, dinin insanlar tarafından algılanması her zaman aynı olmamıştır. Zaten Din Psikolojisi, dinin ilk ve önemli kaynağının duygu olduğundan hareketle dinin sübjektif yönünü ve bireyin ruhundaki akislerini incelemektedir (Yavuz, 1994, s. 342). Buna göre, her bireye has bir din algısı vardır diyebiliriz. Allport'un deyişiyle (2004, s. 46) "dinin kökenleri çoktur, bireyin hayatı üzerindeki etkilerinin ağırlığı çok değişkendir, rasyonel açıklama biçimleri sonsuzdur ve ortaya çıkan ürünün tek bir forma sokulması imkânsızdır."

Düzgüner (2013), insanın kutsalla ilişkisini tarihî seyrinde incelemiş ve bugünüyle değerlendirmiştir. Buna göre milattan önceki dönemlerde doğüstü güçlerin doğa olaylarına ve insan yaşamına hükmetmesi inancıyla kendini gösteren din algısı, ruh-beden ikiliği anlayışının gelişmesiyle milattan sonraki dönemlerden 17. yüzyıla kadar organize dinlerin egemenliğinde gelişmiştir. 17. yüzyıl sonrası Sanayi Devrimi ve Aydınlanma hareketiyle Tanrı'nın otoritesi yerine bilim konmuş, insan merkezli bir bilim dini söz konusu olmuştur. Bu dönemde din de insanı anlamak gayesine yönelik diğer her şey gibi araştırmaya konu olan bir nesne haline gelmiştir (Düzgüner, 2013, s. 281).

Öte yandan, zannedildiği gibi dinî motifler tamamen hayattan silinmemiş, kurumsal ve otoriter dinin yerini daha bireysel, şahsi, sınırları daha esnek bir "maneviyat/ruhsallık" algısı almıştır. 20. yüzyılın sonunda dindarlık ve ruhsallık, eşanlamlı olmayan bağımsız iki kavram olarak algılanmaya başlamıştır (Mehmedoğlu & Mehmedoğlu, 2012, s. 152). Günümüzde maneviyat ya da ruhsallık, dinler kategorisinde organize dinler yanında yerini almıştır. Öyle ki, 1997'de Zinnbauer'in araştırmasında katılımcıların %19'u kendisini "dindar değil ama ruhsal" olarak nitelerken (Zinnbauer, 1997, s. 555), 2012'de ABD'de bu oran %37'yi bulmuştur (Pew Research Center, 2012). Türkiye'de Batı'daki kadar keskin bir maneviyat-din ayrışmasından söz edilemese de, "Dindar değilim ama maneviyatım kuvvetli" ifadesi Türkiye'de de dile getirilmektedir (Bkz. Macic, 2011).

B. İslam Algısı

İslam kelimesi, "kişinin bilerek ve samimiyetle kendisini Allah'a teslim etmesi" anlamına gelir (Sinanoğlu, 2001, s. 2). Monoteist bir din olarak İslam dini, ilk insan Adem'den bugüne insanlığın tek bir yaratıcı tarafından var edildiği, insanoğlunun bu yaratıcıya karşı sorumlu olduğu, ölümden sonra hesap vereceği öğretisini yayan evrensel bir dindir. Bugün dünya genelinde 1,6 milyar civarında Müslümanın olduğu bilinen bu dinin hem mensuplarınca hem de diğerlerince farklı algılanmaları söz konusudur.

İslam'ın gayrimüslim çoğunluklu ülkelerde, özellikle de Batı'da algılanmasıyla ilgili, Haçlı seferlerine dayanan, tarihsel fakat bugünü de etkileyen sorunlu bir arka plan bulunmaktadır (Köse, 2015, s. 20). Müslümanların barbarlıkla, İslam'ın şiddetle ilişkilendirilmesi aynı zamanda İslam'ın bir din olarak değil, saldırgan bir ideoloji olarak değerlendirildiğini de göstermektedir. Oklahoma Eyalet Meclisi Üyesi Rex Duncan'ın kendisine hediye edilen Kur'an'ı "Oklahomalıların çoğu, ideoloji adına masum kadın ve çocukların öldürülmesi fikrini desteklemezler" diyerek reddetmesi (Esposito & Kalın, 2015, s. 147) ve yakın zamanda Fransa'da 300 kadar siyasetçi, sanatçı ve aydının imzasıyla yayımlanan, "şiddet telkin eden" Kur'an ayetlerinin Kur'an'dan çıkarılmasını öngören bildiri (Manifeste, 2018) bu durumu örneklemektedir.

İslam'ın Batı'da olumsuz algılanması, algı oluşturmada en etkili platform olan kitle iletişim araçlarında İslam ve Müslüman portrelerinin olumsuz çizilmesinin sonuçlarından biridir. Örneğin Hollywood filmlerinde yer alan 900 Müslüman karakterden sadece 12 tanesinin olumlu tiplere içerdiği, 50 tanesinin de iyi-kötü karışık karakterler olarak sunulduğu tespit edilmiştir (Yorulmaz, 2015, s. 18). Yine Batı medyasında İslam'ı tahkir eden, Hz. Muhammed'i çeşitli yazı, resim, karikatürlerle karalamaya çalışan ve İslam'ı terör ve şiddetle bağdaştıran haberlere sıklıkla rastlamak mümkündür. Özellikle 11 Eylül'den sonra İslamiyet'in fundamentalizmle ilişkisini ortaya koymaya çalışan yayınlar ivme kazanmıştır (Salman, 2015, s. 9).

Günümüzde İslam dini, yaygın olarak kadınların baskı altında tutulduğu, erkeklere verilen haklardan mahrum bırakıldığı bir öğretiyle eşleştirilmektedir. Ayrıca dünyanın çeşitli yerlerinde vuku bulan terör olayları da Müslüman kimliklerle anılarak İslam dinine faturalandırılmaktadır. Müslüman kimselerin azınlıkta olduğu ülkelerde

gayrimüslimlerle iletişimin yaygın olmaması, İslam'ı gizemli, dolayısıyla merak uyandıran fakat ötelenen bir kült haline getirmiştir. Yaratılan bu algının pek çok ön yargı unsurunu beraberinde taşıdığı muhakkaktır.

III. ÖN YARGI

Sözlükteki tanımıyla ön yargı, “bir olay, insan, durum, vb. konusunda yeterli bilgiye sahip olmaksızın oluşturulan bir kanı veya tutumdur” (Budak, 2000, s. 567). “Bir nesne, birey ya da kümeye ilişkin önceden geliştirilen, genellikle duygusal yönü ağır basan olumlu ya da olumsuz tutum; peşin hüküm” olarak da tanımlanmıştır (Bakırcıoğlu, 2016, s. 1182).

Belli bir grup için genelleştirilen özellikler, hakkında grup aidiyetinden başka bir şey bilmediğimiz bir insana dair hızlı kararlar vermemizi sağlayabilir. Öte yandan, aşırı genelleştirme, peşin hüküm, bireysel farklılıkları göz ardı ederek klişelerle düşünme de akılcı düşünceyi çığnemektedir. Bu bakından ön yargı aynı zamanda haksızlığı, hoşgörüsüzlüğü ve insanın saygınlığını bozmayı da kapsamaktadır (Marshall, 2009, s. 560).

Yapıcı (2004, s. 61-68), Duijker'den alıntılıyarak, “her insan biricik olduğu için onun mutlak benzerini bulmak mümkün değildir. Bu sebeple bireyleri birtakım benzerliklerden hareketle belli kategorilere yerleştirerek algılarız” demektedir. Bu kategorizasyon sayesinde birey dış-gruba ait diğer bireyleri “onlar” etiketiyle *homojen* bir grup olarak algılar ve böylece günlük hayat içinde karşılaştığı sayısız uyaran karşısında kognitif bir bocalama yaşamaktan kurtulur. Bu homojenliğe açıkça aykırı olan, başka bir deyişle beklentinin tamamen dışında olan bir kişi ya da durumla karşılaştığında ise yeni durumu yeniden kategorize etmesi veya onu istisna olarak değerlendirmesi gerekecektir. Örneğin daha önce hiç başörtülü bir kadın tanımamış olan birinin, başörtülü kadınların özgüvensiz ve eğitimsiz oldukları ön yargısı karşısında, iyi eğitim almış Müslüman kadınları şaşırtıcı bir istisna olarak değerlendirmeleri, katılımcı gözlem sürecimizde sık karşılaştığımız bir durumdur.

Hedef kişi ya da kişilerle ilgili bilgi eksikliği ya da bulanıklığı ön yargıya neden olabildiği gibi, kişisel hipotezlerine destek arayan, böylece bu hipotezleri doğrulama

eğiliminde olan insan da sosyal çevresini bu beklentiye göre algılayabilmekte, anlamlandırabilmekte ve yargılayabilmektedir (Yapıcı, 2004, 87-90). Örneğin İslam’da kadınların geri planda tutulduğu ve erkeklerin sahip olduğu haklardan mahrum bırakıldığı yargısını taşıyan bir birey, camide kadınların arka kısımda namaz kılmasını bu yargısına delil olarak görürken, kadınların caminin üst katında namaz kılmalarını onların üstün görüldüğüne, daha yüksek konumlandıklarına yormamaktadır.

IV. İNANÇ TURİZMİ

Richards (2007) inanç turizmini, “kutsal yerlerin, bu dinlere mensup turistlerce ziyaret edilmesine ilişkin faaliyetler bütünüdür” şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Kervankıran & Eryılmaz, 2017). Kutsal mekân ziyaretçilerini belli bir dinin mensubu olmakla kısıtlayan bu tanıma rağmen, farklı din anlayışları ve maneviyat arayışlarıyla bugün çok farklı motivasyonlar insanları kutsal mekânları inanç turizmi kapsamında ziyarete yönlendirebilmektedir. Bu nedenle inanç turizminin kapsamını daha geniş tutan bir tanımla benimsemek daha yerinde olacaktır. Örneğin Usta’ya göre (2008) inanç turizmi, dinler tarafından kutsal yerleri ziyaret etmek, dinî toplantı ve törenlere katılmak veya bunları izlemek, hac gibi dinsel görevleri yerine getirmek, kutsal ve ünlü mabetleri görmek amacıyla yapılan ve önemli boyutlara ulaşan seyahatlerin ve konaklamaların oluşturduğu turizm hareketidir.

Türkiye’de inanç turizmi alanındaki çalışmalar, ilk olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1993 yılında üç büyük dinin günümüze ulaşan eserlerinin ve ibadet yerlerinin envanterinin hazırlanmasıyla başlamıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). 1995-1998 yılları arasında çok sayıda tur operatörü, basın mensubu ve konu ile ilgili uzmanların katılımı ile “İnanç Turizmi” turları düzenlenmiştir. Bu çalışmalar 2002 ve 2004 yıllarında DİB’in katkılarıyla Kuşadası ve İzmir’de düzenlenen I. ve II. İnanç Turizmi Günleri sempozyumlarıyla devam etmiştir (Sargın, 2006). 2018 yılı itibarı ile 44 il Turizm Bakanlığı tarafından inanç turizmi açısından önemli kabul edilmekte ve bu illerdeki dinî mekânların tanıtım organizasyonu bir ölçüde devlet desteğiyle yapılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2017 yılında yaptığı araştırmaya göre, Mayıs-Ekim aylarını kapsayan altı aylık süreçte Türkiye genelinde 13.177 cami, yaklaşık 12.2 milyon yerli ve 3.8 milyon yabancı turist tarafından ziyaret edilmiştir. Cami ziyaretleri en çok İstanbul, Bursa, Konya ve Antalya illerinde gerçekleştirilmiştir. Ziyaretçilerin konuştukları dillerden öne çıkanlar ise İngilizce, Arapça, Rusça ve Almanca olarak tespit edilmiştir (DİB, 2018).

Bu tespitler ışığında DİB, istihdam ettiği cami rehberleri ile Türkiye'nin turistik camilerinde ziyaretçilere hizmet vermeyi amaçlamaktadır. DİB Görev ve Çalışma Yönergesinde cami rehberinin sorumlulukları şu şekilde sıralanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017, Mad. 127):

- a) Cami ziyaretlerinin cami adabına uygun olarak yapılmasını sağlamak.
- b) Ziyaretleri, ilgili caminin görevlileri ile koordineli olarak gerçekleştirmek.
- c) İslam Dini ile tarihi veya özellik arz eden camiler hakkında araştırmalar yapmak.
- d) Yerli ve yabancı ziyaretçilere, ziyaret edilen cami ve İslam dini hakkında doğru ve sahih bilgiler vermek.
- e) Görev yaptığı camide, inceleme, araştırma veya haber yapmak isteyen, araştırmacı, televizyoncu veya sinemacılar ile film veya fotoğraf çekmek isteyen ziyaretçilerin Diyanet İşleri Başkanlığınca İdare Olunan Cami ve Mescitlerdeki Teberrükât Eşyası Hakkında Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde hareket etmesini sağlamak.
- f) Görev alanı ile ilgili konularda verilen diğer görevleri yapmak.

Öte yandan, DİB bünyesinde 2012 yılında açılan 250 kişilik cami rehberi kadrosundan, Mayıs 2018 itibarı ile 8'i görevlendirmeli, 1'i kadrolu olarak sadece 9 kişi görev yapmaktadır. Yalnızca kurum içi başvuruya açık olan bu kadronun, yetersiz başvuru veya yabancı dil yeterliliği gibi şartları taşıyan personel eksikliğinden dolayı amaçlanan verimliliğe ulaşamadığı tahmin edilmektedir.

Kâr amacı gütmeyen bir STK olarak Kültürlerarası İletişim Merkezi (KİM) de dernek olarak kurulduğu 2010 yılından bu yana Türkiye'de yabancılara yönelik inanç turizmi faaliyeti yürütmektedir. KİM, 2013 yılında vakıf statüsü kazanmıştır. Çalışma ve faaliyet alanları vakfın internet sitesinde şu şekilde listelenmiştir (Kültürlerarası İletişim Merkezi, 2018):

- Farklı yabancı dillere hâkim gönüllülerle, kültür ve ilişkili konular üzerine interaktif sunum ve konuşmaların gerçekleştirilmesi,
- Cami ziyareti öncesinde oryantasyon programları düzenlenmesi,
- Cami gönüllülük çalışmaları,
- Kaligrafi atölyesi ve uygulamalı gösterimleri,
- Poster sergileri,
- Çok kültürlü iftar sofrası programları,
- Türkiye'ye yeni yerleşen veya Türkiye'de yeni Müslüman olan kişilere eğitim ve materyal desteği sağlanması,
- Türkiye'de bulunan tarihi ve kültürel mekânlara yönelik tanıtım çalışmaları ve broşür & kitapçık yazımı.

2010-2015 yılları arasın KİM çalışanları ve gönüllüleri tarafından Sultanahmet Camisi Bilgi Merkezinde haftanın 7 günü, günde 2 sunum olmak üzere yabancı turistlere cami ve İslam ile ilgili İngilizce sunumlar yapılmış, arkasından ziyaretçilerin soruları cevaplanmıştır. 2015 yılından itibaren ise Süleymaniye Camisi içinde bilgilendirici faaliyetler ve materyal temini çok dilli olarak devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: YÖNTEM

Gayrimüslim yabancıların İslam algılarını konu edinen bu araştırmada, öznel verilerin değerlendirilmesinde daha uygun görülen nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış mülakat / standartlaştırılmış açık uçlu görüşme ve katılımcı gözlem metodu benimsenmiştir. Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme yaklaşımı, dikkatlice yazılmış ve belirli bir sıraya konmuş bir dizi sorunun her görüşülen bireye aynı tarzda ve sırada sorulmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 123). Bu metodun, karanlık bulunan noktaların anında sorulacak sorularla aydınlatılması, ses tonu, mimikler ve soruları cevaplamada gösterilen istek gibi faktörlerle daha güvenilir değerlendirmeler yapmak gibi avantajları vardır (Arslantürk, 2013, s. 124). Ayrıca bu metod, açık uçlu sorular yoluyla katılımcılara duygu ve düşüncelerini belirtmede esneklik kazandıracağı, anketle kıyaslandığında onları yönlendirmede minimum rol oynayacağı düşünüldüğü için de tercih edilmiştir. Özellikle başka bir dinin eleştirisi, maneviyat ve ön yargı gibi hissi ifadelerde şahsi farklılıkların yer bulabilmesinin bu yöntem sayesinde mümkün olacağı öngörülmüştür.

Nitel araştırma tekniklerinden uyguladığımız bir diğer metod ise katılımcı gözlem metodudur. Araştırmanın yapıldığı Süleymaniye Camisi içerisinde iki yıl boyunca genellikle hafta sonları olmak üzere gönüllü olarak yabancı turistlere bilgi vermek üzere bulunulmuştur. Bu esnada ziyaretçilerin cami içi davranışları, tavır ve tutumları, ne kadar zaman geçirip nelere ilgi duydukları gözlemlenmiştir. Ses kaydı alınmaksızın yüzlerce turistle konuşulmuş, tecrübelerine ve izlenimlerine dair aktardıkları yorum ve değerlendirmeler dinlenmiştir. Tüm bu gözlem notlarının da bu araştırmayı zenginleştirmesi umulmaktadır.

I. ÖRNEKLEM VE KATILIMCILARIN NİTELİKLERİ

Müslüman olmayanların İslam ve Müslüman algılarını araştıran bu çalışmanın evreni İstanbul'da cami ziyaretinde bulunan gayrimüslim yabancılar, örnekleme ise Süleymaniye Camisine Ocak 2017 ile Nisan 2018 tarihleri arasında ziyarette bulunmuş ve cami gönüllülerinden bilgi almış olan 21 gayrimüslim yabancı ziyaretçidir. Bu

örneklemin seçiminde, beraberinde tur rehberleri olmayan, bağımsız ziyaretçiler olmalarına dikkat edilmiş, yaş ve cinsiyet faktörü dikkate alınmamıştır. Seçilen örneklemin dünyanın her yerinden ziyaretçi alan bir camide farklı ülkelerin temsilcileri olmalarına özen gösterilmiş, öte yandan, önemli bir kriter olarak, katılımcıların duygu ve düşüncelerini ifade edebilecek kadar İngilizce diline hâkim olmaları şartı gözetilmiştir. Sonuçta, belirlenen örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

Gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda örneklemele ilgili edinilen demografik bilgiler, Ek II’de listelenmiş, aşağıda ise tablolarla desteklenerek özetlenmiştir.

A. Cinsiyet

Tablo 1: Cinsiyete Göre Dağılım		
Cinsiyet	N	%
Kadın	12	57,1
Erkek	9	42,9
Toplam	21	100

Tablo 1’de görselleştirildiği üzere, araştırmamıza katılan 21 kişiden 12’si (%57,1) kadın, dokuzu (%42,9) erkektir.

B. Yaş

Tablo 2: Yaşa Göre Dağılım		
Yaş Aralığı	N	%
20 – 30	13	61,9
31 – 40	5	23,8
41 – 55	3	14,3
Toplam	21	100

Katılımcılar 22 ile 54 yaşları arasında olup, yaş ortalamaları 33,14'tür. Tablo 2'de görüldüğü gibi, bunun yaklaşık %62'lik çoğunluğunu ilk/genç yetişkinlik dönemi kabul edilen 20-30 yaş aralığı oluşturmaktadır. Onu %23 ile 31-40 yaş arası orta yaş grubu ve %14,3 ile 41-55 yaş grubu takip etmektedir.

C. Ülke

Tablo 3: Ükelere Göre Dağılım				
	Ülke	N	%	
Avrupa	İtalya	3	14,3	%57,2
	İspanya	3	14,3	
	İngiltere	2	9,5	
	Romanya	2	9,5	
	Almanya	1	4,8	
	Hırvatistan	1	4,8	
Asya	Hindistan	2	9,5	%9,50
Amerika	Şili	1	4,8	%28,50
	Arjantin	1	4,8	
	Brezilya	1	4,8	
	Kanada	2	9,5	
	ABD	1	4,8	
Avustralya	Avustralya	1	4,8	%4,8
Toplam		21	100	

Tablo 3, mülakat katılımcılarının vatandaşı oldukları ülkeleri göstermektedir. Tabloda 13 farklı ülke bulunmaktadır. Bu ülkeleri kıtalara göre gruplayacak olursak, katılımcıların yarıdan fazlasının (%57,2) Avrupa ülkelerinden, %28,5'inin Kuzey ve Güney Amerika'dan, %9,5'inin Asya'dan ve %4,8'inin Avustralya'dan geldiğini görmekteyiz. Avrupa'dan gelenlerin çoğunluğunu üçer katılımcıyla (%14,3) İspanya ve

İtalya oluşturmaktadır. Eğitimleri nedeniyle Almanya’da ikamet etmekte olan bir İtalyan ve bir İspanyol katılımcı da geldikleri ülke değil, memleketleri esas alınarak değerlendirilmişlerdir.

D. Eğitim/Meslek Durumu

Tablo 4: Eğitim Durumuna Göre Dağılım		
Eğitim durumu	N	%
2 yıllık üniversite	1	4,8
Lisans	14	66,6
Yüksek Lisans	1	4,8
Doktora	3	14,3
Cevapsız	2	9,5
Toplam	21	100

Tablo 4’te özetlendiği gibi, katılımcıların %66,6’sı üniversite, %14,2’si ise doktora mezunu ya da öğrencisidir. %4,8’erlik dilimi oluşturan birer kişi ise yüksek lisans ve iki yıllık üniversite mezunu olduğunu ifade etmiştir. Örneklemin eğitim durumunun hayli yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Eğitim seviyesi ile gelir durumunun, gelir seviyesi ile de seyahat imkânlarının doğru orantılı olduğunu düşünürsek bu durum şaşırtıcı değildir.

Eğitim seviyesi yanında mesleğini de bildirmiş olan katılımcılar arasında 1 masaj terapisti, 1 serbest meslek, 2 öğretmen, 3 avukat, 1 son sınıf hukuk öğrencisi, 1 grafik tasarımcı, 1 hemşire, 1 mimar, 1 tıp doktoru, 2 mühendis, 1 teknisyen, 1 yazılımcı, 1 araştırmacı ve 1 satış müdürü bulunmaktadır.

E. Dinî Aidiyet

Din	N	%
Dinî yaşantısı olmayan Hristiyan	3	14,2
Katolik Hristiyan	2	9,5
Ortodoks Hristiyan	2	9,5
Agnostik	1	4,8
Ateist	4	19
Maneviyatçı/Ruhsal	3	14,2
Budist	1	4,8
Yedinci Gün Adventisti	1	4,8
Hindu	2	9,5
Dinî Mensubiyeti Yok	1	4,8
Dinî Yaşantısı Olmayan Müslüman	1	4,8
Toplam	21	100

Dinî aidiyet, zaman zaman tanımlanması zor durumları ortaya çıkarmıştır. Örneğin “dininiz nedir” sorusuna “hiçbir dini olmadığını” söyleyen pek çok katılımcının, inanç durumları ayrıntılı sorulduğunda ya ateist ya da maneviyatçı/ruhsal oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıntısı sorulmayan bir kişi ise, “Dinî mensubiyeti yok” olarak kategorilenmiştir.

Katolik, Ortodoks ve Yedinci Gün Adventistlerini içerecek şekilde Hristiyanlığı bir bütün olarak düşünecek olursak, örneklemimizin %23,8’i Hristiyan, %19’u ateist, %14’ü inancı olduğu halde yaşantısı olmayan Hristiyan, %14’ü adını koyduğu bir Tanrı/din inancı olmamakla beraber kendini “maneviyatçı” (ruhsal) hissedilen, %9,5’i Hindu ve geriye kalan yaklaşık yüzde 20’si ise agnostik, Budist, hiçbir dinî mensubiyeti olmayan ve dinî yaşantısı olmayan Müslümandan oluşmaktadır.

Bir ateist katılımcı ile yaşantısı olmayan Müslüman katılımcının ikisi de babanın Müslüman, annenin Katolik olduğu ailelerde büyümüşlerdir. Budist olarak kategorilenen katılımcı ise “fikren” Budist olduğunu, yaşantısının bulunmadığını ilave etmiştir.

II. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmamızda veri toplama yarı yapılandırılmış mülakat ve katılımcı gözlem yoluyla gerçekleşmiştir. Mülakatta önceden hazırlanmış sorular tüm katılımcılara sorularak ses kayıtları alınmıştır. Mülakat formu, Ek III’te tam listesi verilen demografik bilgiler ve 9 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Sorular ziyaretçilerin Türkiye’ye gelmeleri öncesi, burada cami ziyaretinde bulunmaları ve sonrası şeklinde kronolojik bir mantık sırası takip edecek şekilde düzenlenmiştir.

İlk soru, Türkiye ziyaretine dair genel bir ön yargı taşıyıp taşımadıkları, takip eden iki soru ise Türkiye’ye ve İslam’a dair ziyaretlerinden önceki bilgileri, varsayımları ve beklentileri ile bunların kaynağı hakkındadır. Bu ilk üç soru, yeterli bilgiye sahip olmama ve bilgi kaynağı olarak medyanın söz konusu olması varsayımlarımızı test etmeye yöneliktir.

4 ve 5. sorularda, olumlu izlenim edinecekleri varsayımından hareketle, genel olarak cami izlenimleri ve bu mekânın üzerlerinde bıraktığı psikolojik etkiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca camiyi ziyaret etme motivasyonları ve camiyi diğer turistik mekânlardan farklı kılan özellikleri sorularak camiye kutsiyet atfedip edilmediği, herhangi bir mimari/tarihi yapıdan farklı olarak manevi unsurlar görülüp görülmediği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Son üç soru ile ise, ziyaretçilerin Türkiye’deki cami ziyaretleri sonrası olası algı değişimleri sorgulanmaktadır. Algılarında değişim oldu ise bunun ne yönde olduğu ile İslam’a ve Müslümanlara dair en etkili izlenim veren unsur sorulmaktadır. Bu cevapların varsayım 3, 4 ve 5’i doğrulayıp doğrulamayacağı tespit edilmektedir.

Araştırmada sözlü mülakatın yanı sıra katılımcı gözlemlerinde de bulunulmuş, KİM Vakfı bünyesinde camide gönüllü bilgilendirme faaliyetinden istifade eden turistlerin davranışları, cami ve İslam’la ilgili bilgi içerikli broşür ve kitaplardan alıp almamaları ve

kayda geçmemiş görüşmeler gözlenerek notlar alınmış, bulguları yorumlamada bunlardan da faydalanılmıştır.

III. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmamızın veri toplama sürecinde Süleymaniye Camisini ziyarete gelen katılımcılara önce camiyi izlemeleri, fotoğraf çekmeleri için zaman tanınmış, ardından cami gönüllülerinin ve araştırmacının teşvikiyle cami ve İslam'a dair soruları varsa sormaları teşvik edilmiştir. Dilerlerse ücretsiz kitapçık ve broşür gibi materyallerden almaları da teklif edilmiş, böylece cami ziyareti tecrübelerini tamamlamaları sağlanmıştır. Ardından, katkıda bulunmayı kabul ederlerse Türkiye ve cami izlenimleri hakkında sorular içeren bir mülakata katılabilecekleri söylenmiş, gösterilen gönüllülük üzerine mülakatlar başlamış ve ses kayıtları katılımcıların bilgisi dâhilinde alınmıştır.

Mülakatların 18'i camide, iki tanesi ise önceden haberleşilerek buluşulan bir başka mekânda gerçekleştirilmiştir.

Mülakat süreleri, verilen cevapların uzunluğuna göre 10 dakika ile 40 dakika arasında değişmiştir.

Katılımcılara isimleri sorulmamış, isimleri bilinse dahi listeleme ve kodlama ülke adlarına göre yapılmıştır.

Süreçte yaşanan bir dizi zorluktan söz edebiliriz. Bunlardan ilki, 2017 yılında turist ve cami gönüllüsü sayısında görülen düşüştür. Camiye gelen turist sayısının az olması, aranan kriterleri sağlayan örneklem bulmada zorluğa sebep olmuştur. Öte yandan kış aylarında caminin çok soğuk olmasının da ziyaretçilerde olabildiğince kısa zamanda ziyaretlerini tamamlayıp camiden çıkma isteği uyandırdığı gözlemlenmiş, süreyi uzatıcı bir mülakata gönüllü olmalarını engelleyeceği düşünülmüştür. Cemaatle namaz kılman vakitlerde turistlerin cami dışına çıkarılması uygulaması ise nadiren de olsa mülakatların yarıda kesilme riski öngörülerek hiç başlanmamasına sebep olmuştur.

Araştırmacının yaşadığı bir diğer zorluk, kendisinin dinî kimliğinin –başörtüsü nedeniyle- açıkça belli olması ve bunun katılımcılar üzerinde yapacağı etkiyi en aza

indirme sorumluluğudur. Mülakat sorularının hazırlanmasında ve mülakatların gerçekleştirilmesinde bireylerin kendilerini rahat hissedecekleri, açıklamak istemedikleri dinî duygu ve düşüncelerine dair onları zorlamayan, onları yargılamayan bir tarzın benimsenmesine hassasiyet gösterilmiştir. Ayrıca öncesinde bilgi ve ücretsiz materyal verilen turistlere, çalışmamıza katkıda bulunmalarının bir karşılık, bir borç gibi sunulmamasına dikkat edilmiştir. Bu zorluk, genellikle bilgi veren kişi ile mülakatı gerçekleştiren kişinin farklı kimseler olması sağlanarak giderilmiştir. Dolayısıyla camide araştırmacıdan başka bir gönüllünün bulunmaması da süreci olumsuz etkileyen bir faktördür.

Bunların dışında, caminin yeterince büyük olması, mülakat sırasında hiç kimsenin rahatsız olmadan ibadetini ya da ziyaretine devam etmesine olanak tanımış, mülakat esnasında oturulan yerin bu amaca yönelik belirlenmesine özen gösterilmiştir.

Katılımcı gözlem notları ise, iki sene boyunca Süleymaniye Camisinde aktif gönüllülük faaliyetinde bulunan araştırmacının şahsi notlarından, diğer cami gönüllülerinin tecrübelerinden, mülakata katılmayan turistlerden ve cami güvenlik görevlilerinin ifadelerinden derlenmiştir. Bunun neticesinde mülakatların daha anlamlı, elde edilen sonuçların daha güvenilir olacağı umulmaktadır.

IV. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Toplanan verilerin çözümü amacıyla mülakatların ses kayıtları, kayıt cihazı olarak kullanılan cep telefonundan bilgisayara aktarılmış ve kayıtlar dinlenerek yazıya geçirilmiştir. Metin kayıtları, konuşmacıların ülke adlarına göre dosyalanmıştır. Aynı ülkeden gelen katılımcılara İspanya1, İspanya2 gibi adlar verilmiştir. Bu aşamada İngilizce olan ifadeler Türkçeye çevrilmemiş, orijinal halleri korunmuştur.

Daha sonra katılımcıların ifadeleri, karşılık geldikleri sorulara göre başlıklar halinde listelenmiş, tekrar eden ifadeler işaretlenmiş, öne çıkan kavram ve ifadeler araştırmanın amacına göre kategorize edilmiştir. Kategorilenen ifadeler, kullanılma oranlarına göre yüzdeler olarak nicelleştirilmiş ve önce betimsel analize, daha sonra derinlemesine içerik analizine tabi tutularak yorumlanmıştır.

İçerik analizi ve yorumlama aşamasında konuşmacıların ifadelerinden yapılan alıntılar Türkçeye çevrilmiştir. Katılımcıların her biri, demografik bilgilerini içerecek şekilde kısaca kodlanmıştır. Örneğin, 54 yaşındaki Avustralyalı, erkek, üniversite mezunu, agnostik katılımcı, “(Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)” olarak belirtilmektedir. Eğitim durumu bilinmeyenlerin yerine meslekleri yazılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye ziyareti öncesi ve sonrası olarak iki genel başlık altında değerlendirilmiştir.

I. TÜRKİYE ZİYARETİ ÖNCESİ

A. Türkiye Algısı

	N	%
Olumlu	8	38,1
Olumsuz	7	33,3
Nötr/Bilgisi yok	6	28,6
Toplam	21	100

Öncelikle, 21 katılımcıdan 8'i, kendileri Türkiye'ye gelmek konusunda bir tereddüt yaşamadıkları halde, ailelerinin ve arkadaşlarının gitmemeleri yönündeki telkinlerine maruz kaldıklarını, buna rağmen gelmeyi seçtiklerini belirtmişlerdir. Bunlardan üçü bu olumsuz telkinlerin kısmen etkisi altında Türkiye'ye gelirken, diğer üçü farklı nedenlerle Türkiye hakkında olumlu düşünmeye devam etmiştir. İki ise, Türkiye'ye dair net bir bilgi ya da ön kabulleri olmayıp, ülkeyi kendileri tecrübe edip kendi fikirlerini edinmek isteyen ve Tablo 6'da "nötr" olarak kategorize edilenlerdir.

Dışarıdan yapılan telkinlere örnek olarak iki katılımcının sözleri şöyledir:

Benim şahsen pek endişem yoktu ama evdekiler sadece Amerikan haber kanallarını izleyerek bana "gitme, tehlikeli olur" dediler. Sonra geldim ve başka yerlerden bir farkının olmadığını gördüm. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Aslında benim tereddüdüm yoktu ama anne-babam "Hmm, gerçekten gitmek istediğine emin misin?" gibilerdi. Çünkü sanırım

haberlerde şu an zor bir dönem olduğunu okumuşlardı. Ama benim bir endişem yoktu. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

Türkiye'ye dair bilgisi olmayıp öğrenmek için, duyduklarının doğruluğunu araştırma merakıyla gelenler de olmuştur. Kanadalı iki katılımcı, birbirlerinden bağımsız olarak bu duruma örnektirler.

(Türkiye'ye gelme konusunda) endişem yoktu. Farklı olacağını düşündüm. Aradığım bir şeydi. Farklılıklarımıza dair bir sürü şey duyuyoruz ama biz Kuzey Amerika'da izole olmuş durumdayız. Biraz Müslüman var ama çok değil. (...) Başka yerlere gidince, ama en çok da Müslüman ülkelere gidince insanlar endişe ediyorlar. Bize "İyi misiniz?" diye mesaj atıyorlar. Çünkü korkuyorlar. Sanırım insanlar farklı olan ya da bilmedikleri şeylerden korkuyorlar. Ama gidip de döndüğümüz zaman hep bir farkının olmadığını söylüyoruz. (Kanada, 41, K, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

(Türkiye'ye gelme motivasyonu) Seyahat sevgisi, merak... Camileri görmek. İşin hakikatinin ne olduğunu. Her şeyin arkasındaki gerçeği görmek. (Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal)

Bir tereddüt yaşamadım çünkü İtalyan medyasına inanmıyorum. Ne bileyim, seyahat etmeyi seviyorum ve burayı görmek istedim. Yeni bir yer ve nasıl olduğunu merak ediyoruz. Ayrıca ziyaret ettiğimiz ilk İslam ülkesi. (İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist)

Amerika'dan bir arkadaşım beni "başına iş açarsın, gitmemelisin, gitme!" diye uyardı. Ama online İngilizce dersi verdiğim bazı Türk öğrencilerime "İstanbul'da güvende olur muyum?" diye sormuştum ve "yo, hiçbir sorun yok" dediler. Birçok kişi böyle demişti. Ben de hiç sorun yaşamadım. (...) (İstanbul'un) bu kadar gelişmiş olacağını beklemiyordum çünkü gerçekten hiçbir bilgim yoktu. Hiç. Tek bildiğim, buraya gelmek istediğimdi. (İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

İstanbul'a ikinci gelişim. İlki 19 yıl önce iş içindi ve sadece iki gündü, o yüzden şehri fazla görememiştim. Fas, Mısır ve başka Müslüman ülkelere de gittim. İstanbul çok ünlü. Buraya gelmek istedim çünkü ülkenin başka yerlerini de görmek istiyordum. Asıl planım 18 gün kalmak ve İstanbul'dan başka şehirlere de gitmekti. Ama Çarşamba günü olaydan sonra annem özellikle çok endişelendi ve planımı değiştirip sadece 6 gün kaldım. Bir iş arkadaşım da "İstanbul'a gidince oteline yerleş ve hiç dışarı çıkma" dedi. Ben bildiğimi okudum. (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Türkiye ziyareti öncesi bilgi edinme ve olumlu veya olumsuz kanaatlerinin oluşmasında etkili olan kaynaklar Tablo 7'de gösterildiği gibidir. Burada dikkat çeken,

internete, televizyona, genel olarak medyaya yansıyan haberler ile daha önce Türkiye’de bulunmuş olan akraba ve arkadaşların yorumlarıdır. Bu bulgu, ilk iki bilgi kaynağı olarak internet ve sözlü iletişimi bulan Ateşoğlu ve Türker’in çalışması (2003, s. 132) ile paralellik göstermektedir.

	N
Filmler/diziler	3
Aile/Arkadaşlarım	8
Okuduklarım	2
İnternet/medya	5
Daha önce gittiğim Müslüman-çoğunluklu ülkeler	2
Türk müziği	1

Katılımcılardan 8’inin (%38,1) Türkiye’ye gelmeden önce ülkeye dair olumlu fikirlere sahip olduğu görülmüştür. Bunda, daha önce ülkeye gelip olumlu izlenimlerini aktaran akraba ve arkadaşların etkisi büyük olmuştur:

Buraya geldik çünkü arkadaşlarımız harika bir yer olduğunu söylediler. Kısa süreli bir şehir turu için ideal bir yer olduğunu düşündük. (Romanya, 37, E, Üniversite, Ortodoks)

Tek yaşadığım tereddüt son zamanlarda yaşanan terör saldırıları yüzündendi ama aslında her zaman Türkiye’ye gelmek istiyordum çünkü yıllar önce 5-6 arkadaşım buraya gelmiş ve bayılmışlardı. Ben de o yüzden hep gelmek istemişimdir. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

Türkiye’yle ilgili kafamda net bir şey yoktu ama İstanbul’a ait bazı fotoğraflar görmüştüm. Bir sürü arkadaşım İstanbul’a gitti ve bana anlatmışlardı. Pek çok insanın yaşadığı canlı ve kocaman bir şehir olduğunu düşündüm. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

Seyahat etmeyi seviyorum. Bu birinci husus. (...) Anne-babam buraya gelmişlerdi. Annem mesela şehre âşık olmuştu. Bana gidilecek bin tane yerden bahsediyordu. Yani evet, herkes İstanbul’un müthiş bir şehir olduğunu, camileriyle vs. buraya bayılacağımızı söylediler. (İspanya, 27, E, Yüksek lisans, Ateist)

Annemle babam birkaç yıl önce tatile gelmişlerdi ve çok tavsiye ettiler. Çok güzeldi dediler, çok beğenmişlerdi. Kıbrıs'a gitmeyi planlıyorduk ve Türkiye'ye uğramayı teklif ettim çünkü gerçekten görmek istiyordum. Sonra Kıbrıs'a da gideceğiz. (...) Kafamda net bir imaj yoktu çünkü daha önce gelenlerden bile fazla resim görmemiştim. Belki birkaç cami fotoğrafı ama çok da değil. (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist)

Sanırım Türkiye'yi olduğu gibi hayal etmiştim. Kültürle güncelin çok güzel şekilde bir arada olduğu, modern ve baş döndürücü bir şehir. (...) Türkiye'ye, yani İstanbul'a daha önce gelen bazı arkadaşlarımız bize şehirden bahsetmişlerdi. (Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu)

Daha önce farklı ülkeleri gezmiş olmak, Türkiye hakkında da daha olumlu yaklaşımlara sebep olmuştur.

Hiç tereddüt etmedim. Buraya gelmek için sabırsızlanıyordum. Tabii ki son zamanlarda buraya konferans ve kongre için gelmeyi yeniden düşündürecek terörizm vs. vardı. Hatta insanlar gitmek istediğimizden emin miyiz diye sordular. Yani evet, bunlar aklıma geldi ama bir sürü yer gezdim ve burada da milyonlarca insanın yaşadığını biliyorum ve her gün başlarına bir şey gelmiyor. Belki arada bir... Hatta Amerikalı arkadaşlarıma muhtemelen buranın Chicago ya da NY'tan daha güvenli olduğunu söyleyip takıldım. (Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist)

Coğrafi konumu ve iklimi de Türkiye hakkında ziyaret öncesi öne çıkan özelliklerindedir.

Tarihi seviyorum ve İstanbul'un bir kültür merkezi olduğuna dair çok şey duydum. Asya ve Avrupa'nın kesişimi. Hem eski hem modern, bir sürü kültürel unsurla birlikte bir arada. (...) Nasıl verimli bir yer olduğuna dair, Bereketli Hilal'in bir parçası olduğuna dair bir sürü şey duymuştum. Avrupa ile Asya'nın birleştiği yer ve birçok şeyi bir araya getiriyor. Bu şekilde hayal etmiştim ve zaten de öyle. (Hindistan, 27, E, Üniversite, Hindu)

Katılımcıların %33,3'üne tekabül eden 7 kişi ise Türkiye ziyaretleri öncesi olumsuz beklentiler içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu olumsuz yargıların güvenlik, kadınlar ve din etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu yargılarına etken sebep olarak da medyayı göstermişlerdir.

Anne-babam terör olaylarından dolayı buraya gelmemi istemediler. Aslında problem o kadar büyük değil ama medya her şeyi olduğundan büyük gösteriyor. Biz de biraz korkmuştuk ama yine de geldik. (Şili, 22, K, Üniversite, Katolik)

Sanırım İstanbul'a dair önceki izlenimlerim eski filmlerden ve daha yakın zamanda da medyadan, haberlerden filan geliyordu. Eski filmlerde tabii çok romantize edilmiş bir görünümdü. Yani İstanbul... Haberlerde de işte tabii daha az (güvenli)... Yani terör saldırıları oluyor vesaire... İlk izlenimlerim buradandı işte. ("Nasıl düşünmüştünüz?") Çok daha boz renkli¹ olacağını düşünmüştüm. (...) Daha çölümsü hayal etmişim, daha az yeşilin olduğu. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Olduğundan daha kaotik düşünmüştüm. Daha karışık. Ama yine de geldim çünkü merak ediyordum. (İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Arjantin'deki, en azından kendi kasabamdaki çoğu insan gibi, buranın biraz tehlikeli olduğu fikrini taşıyordum. Çünkü haberlerde bazı saldırılar görüyorsunuz ve sokakların tehlikeli olabileceğini düşünüyorsunuz. Karanlık bir sokak gördüğünüzde şüpheye düşüyorsunuz. (...) Yine de geldik çünkü korkmuyoruz. Gerçekten maceraperest kişileriz. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

Şu anki siyasi durumdan dolayı biraz tereddüt etmişim. Yurtdışında Türkiye'nin şu an gitmek için çok da güvenli bir yer olmadığına dair oluşan algı yüzünden... Ama sadece o yani. (Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman)

Buraya gelmeden önce ülkenin daha tehlikeli olduğunu düşünmüştüm. Belki sokağa yalnız çıkamam diye düşündüm. Dinî bakımdan erkeklerin daha üstün görülüp kadınlar için daha kötü bir yer olacağını düşündüm. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

Kadınların tamamen kapalı olduklarını düşünmüştüm. Bol kıyafetler giydiğinizi ve hiçbir hakkınızın olmadığını. (İspanya, 26, K, Üniversite, Budist)

Terör olaylarının ülke imajına ve ülke turizmine doğrudan ve kayda değer oranda olumsuz etkisinin olduğu başka araştırmalarca da belirtilmiştir (Bkz. Serçek & Özaltaş Serçek, 2016). Bu araştırma her şeye rağmen Türkiye'ye gelenlerle yapılmıştır. Daha olumsuz algıya sahip olanların zaten ülkeyi ziyaret etmek istemedikleri hesaba katılırsa, terör olayları ve medyaya yansıyan güvenlik risklerinin turizm değerlerine ve ülke imajına olumsuz etkisinin boyutları daha iyi değerlendirilebilecektir.

¹ "taner (in color)"

B. İslam Algısı

Tablo 8: İslam'a ve Müslümanlara Dair Düşünceleri/Varsayımları		
	N	%
Olumlu	1	4,8
Olumsuz	8	38,1
Nötr/Bilgisi yok	10	47,6
Cevap yok	2	9,5
Toplam	21	100

Türkiye'ye ilk defa gelecek ziyaretçilerin, ziyaretleri öncesinde İslam'a ve Müslümanlara dair medyadan duydukları olumsuz haberler dışında doyurucu bilgilerinin olmadığı görülmüştür. Buna göre birinci varsayımımız olan yabancı turistlerin cami ziyaretleri öncesinde İslam ve Müslümanlar hakkında bir fikir sahibi olmak için yeterli bilgiye sahip olmadıkları varsayımı doğrulanmıştır.

Görüştüğümüz ziyaretçilerin Türkiye'ye gelmeden önce İslam'a ve Müslümanlara dair görüşleri de olumlu-olumsuz ve nötr olarak sınıflandırılmıştır. Bunlardan yalnızca bir tanesi olumlu iken, yaklaşık yarısı (%47,6) bilgisizlikten kaynaklı olarak nötr, %38,1'i de olumsuz yargılardır. %9,5'e tekabül eden iki kişiden ise, bu konuda net bir görüş alınmamıştır.

İslam'a dair olumsuz ön bilgi ve ön kabullerin ülkelerindeki baskın medyadan, olumlu ön kabul ve beklentilerin ise daha önce Türkiye'de bulunmuş yakınların yorumlarından edinildiği bulunmuştur. Buna göre, ikinci varsayımımız "Ziyaretçilerin İslam'a ve Müslümanlara dair algılarının kaynağının kendi ülkelerinin televizyon ve diğer medya araçları olduğu" varsayımı kısmen doğrulanmıştır.

Bazı katılımcılar Türkiye'yi bir "İslam ülkesi" olarak görerek Türkiye'ye dair varsayımlarını ifade ederken zaten aslında İslam'a dair fikirlerini yansıtmışlardır. Öte yandan, "Türkiye ziyaretiniz İslam ve Müslüman algınızda bir değişime neden oldu mu,

oldu ise ne yönde?” şeklinde sorulan mülakatımızın 6. sorusu, Türkiye’ye gelmeden önce ve geldikten sonraki İslam algılarını daha net olarak ifade etmelerine olanak tanımıştır.

Bir katılımcı, “Önceden de iyi bir bakış açım vardı, sonrası da aynı. (...) Ön yargıyla gelmedim.” (Romanya, 37, E, Üniversite, Ortodoks) diyerek İslam’ı olumlu algıladığını ifade etmiş, fakat buna dayanak olacak ya da fikrini açıklayacak bir görüş bildirmemiştir.

Diğer bir katılımcı ise tam tersine, “Ön yargılıydık tabii çünkü ülkemde fazla Müslüman yok.” (Şili, 22, K, Üniversite, Katolik) diyerek bilgisizlikten kaynaklanan ön yargıları olduğunu ifade etmiştir.

Olumsuz yargılarda da Türkiye algısında olduğu gibi kadınlar üzerinden öne çıkan İslam algıları görülmektedir:

Mesela, doğruyu söylemek gerekirse, kadınların “somete”, yani nasıl derler, mesela başlarını örterek baskı altında olduklarını düşünüyordum. Bu gerçekten bir maço kültürüydü. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

Birkaç yıl önce annemlerle Ürdün’e gitmiştik. Yani bir Müslüman ülkeye gelmeden önce de mesela kadınların tesettürlü olduklarını biliyordum. Ya da sadece başlarını örttüklerini. Ama yine de bunu görmek beni şaşırtıyor. Hazmedilmesi zor bir şey. (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist)

Kadınların tamamen kapalı olduklarını düşünmüştüm. Bol kıyafetler giydiğinizi ve hiçbir hakkınızın olmadığını. (İspanya, 26, K, İki yıllık üniversite, Budist)

Dinî bakımdan erkeklerin daha üstün görülüp kadınlar için daha kötü bir yer olacağını düşündüm. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

Her yerde başörtülü daha çok kadın göreceğimi düşünmüştüm. Böyle olmamasına sevindim. (Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal)

(Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik) ise, arkadaşlarının daha önce anlattıklarından dolayı Türkiye’de İslam’ın daha “ılımlı” bir formunun yaşandığını beklediğini ve yanılmadığını söylüyor. Buradan hareketle, Türkiye’den bağımsız İslam algısında olumsuz unsurların olduğunu varsayarak ifadesi olumsuz değerlendirilmiştir.

Bir katılımcı ise, insanların dini seçme özgürlüklerinin İslam'da kısıtlanmış olduğunu düşündüğünü ifade ediyor:

Pek çok ülkede insanların İslam'ı öğrenme şeklinde seçimlerine yer olmadığı izlenimine sahiptim. Başka bir deyişle, birisi bu dine doğmuşsa, imanmama ya da (dinini) değiştirme fırsatı verilmiyor sanıyordum. (Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist)

Katılımcıların çoğunun ise Türkiye'ye gelmeden önceki İslam algılarında nötr bir tavra sahip oldukları görülmektedir.

Türkiye'ye gelmeden önce kesinlikle hiçbir şey bilmiyordum. Sıfır. Yani sanki... nötr bir bakış açısıyla... ya da bir nevi cahillik içinde gelmişim çünkü İslam hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Ve Batı dünyasında, ABD'de ve İngiltere'de çizilen de pek pozitif bir imaj değil. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Daha önce bir Müslümanla hiç konuşmamıştım. Bu dinle ilgili hiç deneyimim yoktu. Hiç Müslüman bir ülkede ya da mekânda bulunmamıştım. Bu nedenle açık fikirliydim. Üzerimde herhangi bir etki yoktu. (İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Allah'ı ve Muhammed'i duymuştum. Bazı isimleri biliyordum ama kim olduklarını bilmiyordum. (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

İslam'la ilgili olarak, Türkiye'nin modern bir ülke olduğunu ve hem dinini yaşayan hem yaşamayan Müslümanların olduğunu biliyordum. Yani isteyenin başını örttüğü, istemeyenin örtmediği. Bundan haberdardım. (Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman)

Sanırım biz biraz açık fikirliydik, hâlâ da öyle. Başka ülkelere de gittik, başka camiler gördük... (Kanada, 41, K, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Dinler hakkında genel olarak iyi düşünüyorum. Sonuçta herkes zaten birer birey. Türkiye'yi de dinin büyük bir etkiye sahip olduğu Müslüman bir ülke olarak düşündüm. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

(Hindistan, 27, E, Üniversite, Hindu) ise, Türkiye'yi bir İslam ülkesi olarak görmediklerini belirtiyor:

Türkiye'yi asla bir Müslüman ülkesi olarak düşünmedik. Türkiye Türkiye'dir diye düşündük. Kültürel önemi çok büyüktü, bu yüzden geldik

ve burada iyi vakit geçiriyoruz. En başta bir Müslüman ülke diye düşünmedik asla. (Hindistan, 27, E, Üniversite, Hindu)

Araştırmamıza katılan gönüllüler tarafından İslam ve Müslümanlardan korkmak ya da onlardan kendilerine yönelik bir tehdit beklentisi dile getirilmemiştir. Bu anlamda üçüncü varsayımımız “Görüşülenlerin İslam algılarında, Müslümanlardan kendilerine yönelik bir tehdit algısını içeren İslamofobik öğelerin yer almayacağı” tahmini doğrulanmıştır.

Almanya ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinden gelenlerin Türkiye’yi dinin baskın olarak yaşandığı bir “İslam ülkesi” olarak görmelerine karşın Hindistan’dan gelenlerin ülkeyi dinden hemen hemen bağımsız, yalnızca kültürel özellikleriyle değerlendirmeleri, Asya toplumlarında Avrupa ve Amerika’daki gibi bir habercilik/medya faaliyetinin yer almamasına bağlanabilir.

C. Camiyi Ziyaret Etme Motivasyonu

Tablo 9: Camiyi Ziyaret Etme Motivasyonu		
	N	%
Dinî merak	14	66,7
Mimari merak	9	42,9
Tarihî merak	5	23,8
Kültürel merak	4	19
<i>*Birden fazla görüş belirtilmiştir.</i>		

Daha önce bir Müslüman ülkede bulunmamış olan ziyaretçiler, kendi ülkelerinde cami olsa bile camiye ilk defa Türkiye’de girmişlerdir. Türkiye’de bir camiyi ziyaret etme nedenleri olarak genellikle birden fazla motivasyon kaynağı belirtilmiştir. Bunlar değerlendirildiğinde, en fazla bahsedilen %66,7 ile dinî merak, sonra %42,9 oranında mimari merak, sonra %23,8 oranında tarihî merak ve %19 oranında kültürel merak olmuştur.

Dinî merakta daha çok Müslümanların ibadet şekilleri ve kutsal mekânları içindeki davranışlarını gözlemlemek, öğrenmek faktörü ön plandadır.

Gittiğim her yerde insanların ibadet etmek için gittikleri mekânları ziyaret etmek isterim. Hepsi de temsil vasfı olan yerlerdir. Camiler de İslam'ı temsil ediyor. (Romanya, 37, E, Üniversite, Ortodoks)

Camileri seviyorum. Müzelerden ziyade camileri seçtik çünkü camilerde sanırım insanların kendi kültürlerinde nasıl hissettiklerini görebiliriz. Camiler, tarihi görebileceğiniz yerlerdir. Ama burada hem tarihi hem bugünü duygular eşliğinde görebiliyorsunuz. Yani bence Müslüman olmayan insanların camiye gelme motivasyonları, sizin ne yaptığınızı, ne hissettiğinizi, neye inandığınızı görmek, hissetmek ve buna şahit olmak istemeleri. Bu kültürden öte bir şey. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

Bence Türkiye'de ya da genel olarak İslami ya da Müslüman ülkelerde kilise (cami demek istiyorum) ya da İslam inancı tüm kültür için çok önemli. Bu yüzden camiye ziyaret ederek kültürün ve dinin nasıl olduğunu anlayabilir, görebilirsin. İkisi arasındaki ortak özellikleri ve neden öyle olduğunu mesela. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

Mimarisi için, tarihi için ve dini öğrenmeyi sevdiğim için. İnsanlarla konuşup sorular sormayı seviyorum. Benimle gelenekleri, dinleri ve duyguları hakkında konuştukları zaman hoşuma gidiyor. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

Camiye ilk defa geliyorum. Yeni duygu arayışları, görülecek ve insanlara anlatılacak şeyler için. (İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist)

Bir şeyi sadece görmeye gelince, evet görkemli, harika yapılar, ama daha fazlasını anlamam lazım. Bu yüzden ona da (kızına) demiştim, Kur'an'ı mutlaka okumam gerek. Ne olduğunu anlamam gerekiyor dedim. (Kanada, 41, K, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Müslümanların ibadet mekânları ve şekilleriyle kendilerinininkini kıyaslamak da cami ziyareti dinî merak unsurlarından biridir:

Benim için cami ziyareti, benim dinimden ve kültürümden ne kadar farklı olduğunu görmek demek. Neredeyse her şeyin farklı olduğunu görmek. Namaz, vs. farkları gördüğüme sevindim. İslam'da ne görüyorsam, Hinduizm'de görmüyorum. (...) Her iki perspektifi de görmek güzel. (Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu)

Bizim kilisemizle camiye kıyaslamamanın bir yolu bu. Nasıl namaz kıldığınızı, ritüelleri görmek ve karşılaştırmak. (Romanya, 31, K, Üniversite, Ortodoks)

Kendileri de bu mekânı ibadet maksatlı kullanabilmektedirler.

Cami bir müzeden ya da herhangi başka bir sanatsal ya da mimari binadan farklı; daha sembolik. Benim için önemli çünkü maneviyatı yüksek bir insanım. Tanrı'ya inanıyorum. Benim için tefekkür etmek² için iyi bir an bu. (Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal)

Tefekkür etmek³ için de gelmeyi seviyorum. Çünkü camiler, kiliseler ve hatta Budist tapınakları hürmet edilen yerler. Heykellere, resimlere inanmıyorum ama ibadet mekânlarına gittiğimde genellikle sessiz sakin oluyorlar. İnsanlar saygılı ve hürmetkârlar. Bazen sadece tefekkür ve dua ediyorum. Tabii büyük bir cami içinde bulunma merakı da var. Burada Sultanahmet Camisi, Ayasofya ki bir nevi hem müze hem cami gibi, çevredeki küçük camileri ve farklı ülkelerde pek çok camiye ziyaret ettim. (Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist)

Bence çok güzel yerler. Burada kendimi rahat hissediyorum. Tabii ki binanın bir tarihi var, inşa eden kişi, mimarisi, vs. ve ben de kendimce ibadet ediyorum.⁴ Vaktim varsa elbette. (İspanya, 26, K, İki yıllık üniversite, Budist)

Temelde aynı Tanrı'ya ibadet ediyoruz. Buralar da Tanrı'ya ibadet yerleri. (...) Sonuçta diğerleri gibi bir ibadethane. (Şili, 22, K, Üniversite, Katolik)

Gittiğim kiliselerde de, yani Katolik falan değilim ama yine de taş işçiliğini ve tasvirleri görmek için gidiyorum. Bu da o tür bir şey. Bir de insanları, nasıl dine bağlı⁵ olduklarını görmek için. Gerçekten kendini vermiş, meditasyon yapan insanlar gördüm. Herkesin kendine göre ilgi alanları var. Benim ibadetim/duam seyahat etmek ve yeni şeyler görmek, onlarınki de bu. Bence hepimizin hayatımızda tutkulu olduğumuz bir şeylerin olması güzel. (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Agnostik olmama rağmen dinle çok ilgiliyim. Dinin farklı yönleriyle ilgileniyorum. Bu tür yerleri etkileyici ve ilgi çekici buluyorum. Maneviyatçı (ruhsal) olmasam bile, buraları maneviyatlı buluyorum. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

Mimari özelliklerine değinenler de şu şekilde konuşmuşlardır:

Hmm, galiba en başta beni camiye ziyaret etmeye yöneltten... Üniversitede bir sürü sanat tarihi dersi almıştım. Yani mimarisini görmek,

² “contemplate”

³ “reflect”

⁴ “pray”. İbadet etmek, dua etmek, namaz kılmak anlamlarına gelebilir.

⁵ “devoted”

minareler, hatlar vs. Beni en başta kapıya getiren bunlar oldu. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Bir mimar olarak, binalara bayılıyorum. Bu yüzden Ayasofya'yı ve camileri gerçekten görmek istiyordum. (Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu)

Daha önce hiç camiye gitmemiştim o yüzden mimarisini merak ediyordum. İçerideki insanlar da benden farklıydılar, bu yüzden... Sanırım sebebi buydu. (İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

...Maneviyatçı (ruhsal) olmasam bile, buraları maneviyatlı buluyorum. Eray'a (cami gönüllüsü) da dedim, Fransa ve İtalya'daki bazı Katolik kiliseleri ve katedraller de böyle. Tarihin benzer türde bir etkileyici hissi var onlarda. Ayrıca muhteşem yapılar. (...) Tarih, maneviyat, muhteşem mimari. Hepsi birlikte ilgimi çekiyor diyebilirim. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

Gittiğim kiliselerde de, yani Katolik falan değilim ama yine de taş işçiliğini ve tasvirleri görmek için gidiyorum. Bu da o tür bir şey. (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Camiyi ziyaret sebebi olarak tarihi meraktan söz edenler genellikle başka meraklarının yanında bundan bahsetmişlerdir. Örneğin:

Camiler, tarihi görebileceğiniz yerlerdir. Ama burada hem tarihi hem bugünü "duygular eşliğinde" görebiliyorsunuz. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

Merak uyandıran tarihi bir tarafı da var tabii. Bence İstanbul'da mutlaka görülmesi gereken bir eser. Burada bir haftamız vardı, o yüzden programımıza aldık. (Kanada, 41, K, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Tabii ki binanın bir tarihi var, inşa eden kişi, mimarisi, vs. (İspanya, 26, K, İki yıllık üniversite, Budist)

Mimarisi için, tarihi için ve dini öğrenmeyi sevdiğim için. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

...Fransa ve İtalya'daki bazı Katolik kiliseleri ve katedraller de böyle. Tarihin benzer türde bir etkileyici hissi var onlarda. Ayrıca muhteşem yapılar. (...) Tarih, maneviyat, muhteşem mimari. Hepsi birlikte ilgimi çekiyor diyebilirim. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

Camileri yerel kültüre dair fikir edinmek için ziyaret ettiğini söyleyenler de olmuştur.

Yani ilk defa camiye gelmiyorum. Daha önce söylediğim gibi, babam Suriyeli ve orada camiye gitmişim. Ama o zaman neredeyse çocuktum. 17 yaşındaydım, ergendim. O zaman için bir “wow” olayıydı. Kocaman bir yer, bir sürü insan görüyorsun, vs. Ama şimdi işin kültürel ve sosyolojik yönüyle ilgileniyorum. Nasıl insanlar namaz kılmak için toplanıyor, vs. (İspanya, 27, E, Yüksek lisans, Ateist)

Sanırım müzelerden çok kilise ve camileri gezmeyi seviyorum, çünkü camın altında, camın arkasında eşyalar görmek bana bir his vermiyor. Oysa burada hislerim... İnsanlara ya da kültüre dair daha çok fikir ediniyorum. Burada günlük yaşamın nasıl olduğu mesela. Çünkü buraya gelmenin günlük bir rutin olduğunu biliyorum. Bir yerde yaşayan insanların kültürüne ait olan böyle bir şeyi görmeyi tercih ederim. Tabii ki benim için mistik bir şeyden çok bir yapı⁶ bu. Yani... Şehirdeki bir yapıyı ziyaret etmek gibi. O yüzden gezi planımızın bir parçasıydı. Görmeye değer şeyler... Hisler dediğim de kültüre dair fikir edinmek. (“Camide kültüre dair fikir veren neler var” diye tekrar soruldu.) İçerisi gibi. Dışarıdan bir anıt⁷ gibi ama içi gerçekten... Yani mesela ayakkabıları çıkarmak ya da örtü takmak... İşte ışıklar, her şey... Mimari olarak nasıl konumlanmış, vs. İnsanların nasıl hareket ettiğini görmek de ayrıca. Mesela geçen gün Sultanahmet Camisinde insanların (cemaatle) namaz kılışını gördük ve sadece camiye görmeye göre gerçekten çok ilgi çekiciydi. Yaptıkları hareketler, alışkanlıklar, vs. (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist)

Bence Türkiye’de ya da genel olarak İslami ya da Müslüman ülkelerde kilise (cami demek istiyor) ya da İslam inancı tüm kültür için çok önemli. Bu yüzden camiye ziyaret ederek kültürün ve dinin nasıl olduğunu anlayabilir, görebilirsin. İkisi arasındaki ortak özellikleri ve neden öyle olduğunu mesela. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

⁶ “monument”

⁷ “monument”

II. TÜRKİYE ZİYARETİ SONRASI

A. Türkiye Algısı

Tablo 10: Türkiye'ye Dair Yargıları		
	N	%
Olumlu	14	66,7
Olumsuz	0	0
Nötr	6	28,6
Cevap yok	1	4,7
Toplam	21	100

Ziyaretçilerin Türkiye’de kalma süreleri farklılık gösterse de, geldikleri günden görüşmelerin yapıldığı zamana kadar geçen sürede ülkeye dair edindikleri izlenimlerde, %66,7 oranında olumlu oldukları görülmüştür. Olumlu ve olumsuz ifadeleri bir arada kullananlar ise “nötr” olarak değerlendirilmişlerdir ve 6 kişi ile %28,6’yı oluşturmaktadırlar. 1 kişiden net bir cevap alınamamıştır. Yalnızca olumsuz yargıya sahip hiç kimse olmamıştır.

Türkiye’ye gelmeden önceki algılarında %38,1 olumlu, %33,3 olumsuz değerlendirme yapıldığı hatırlanırsa, ülke tecrübesinin olumlu bir dönüşüme sebep olduğu görülmektedir. Bu durum, Ateşoğlu ve Türker’in (2013) Türkiye’nin dört farklı şehrindeki turistik bölgelerde yürüttükleri çalışmayla turistlerin ülke imajı algılarını tespit ettikleri araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

Türkiye’ye dair olumlu nitelermelerde öne çıkan unsurlar; ülkenin yemekleri, cana yakın ve misafirperver insanları, İstanbul’daki toplu taşıma sisteminin işlevselliği, kültürün yaşatılması ve ülkenin beklediklerinin üzerinde güvenli, gelişmiş, yeşil ve temiz olmasıdır.

Örneğin İstanbul dışında bir ilde gönüllü bir faaliyet için 6 ay kalmış olan bir katılımcı şöyle demektedir:

Arkadaşlarıma, (Türkiye'dekilerin) çok kibar insanlar olduklarını söyleyeceğim. Hep hediyeler veriyorsunuz. Mesela bisküvi alacağız, bana ücretsiz veriyorlar. E tamam öyleyse! (Gülüyor.) İspanya'da bunu göremezsiniz. Asla. Evet, insanlar çok nazik. Misafirperverlik, yardımseverlik... İnsanlara büyük saygı var. Ama bizim tecrübemizin farklı olduğunu düşünüyorum çünkü biz 6 ay kaldık. Şanslıydık çünkü burada gerçekten yaşadık. Aynı şey değil. Ama farklı kültürleri, dinleri öğrenmek için çok iyi bir fırsat bu. Kimi insanlar sadece fotoğraf çekiyor, ama kimileri de kültürle vs. daha ilgili. İşte, Türkiye birçok özelliğiyle çok zengin bir ülke: din, tarih, çay... Ayrıca insanları çok iyi. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

Çok iyi. Kesinlikle. Belki turist olarak biraz zorluk yaşadık çünkü İngilizce bilen fazla kimse yok ama bu caydırıcı olmamalı, buraya gelmekten insanları alıkoymamalı. Kesinlikle Türkiye'yi ziyaret etmelerini söyleyeceğim. (Hindistan, 27, E, Üniversite, Hindu)

Türkiye'ye mutlaka gitmelisiniz. Medyanın söylediği gibi değil. İnanmanız için görmeniz lazım ki insanları çok güzel. Dinleri güzel. Sanırım böyle söyleyeceğim. (İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Korkmamalarını söyleyeceğim. Çünkü medya yüzünden ve terör söylemleri yüzünden insanlar buraya gelmekten ve genel olarak Müslümanlardan korkuyorlar. (Şili, 22, K, Üniversite, Katolik)

Güzel ülke, güzel şehirler, güzel insanlar. Ve İslam hakkında bilgi edinmek istiyorlarsa buraya gelmelidir. (Romanya, 37, E, Üniversite, Ortodoks)

Şehirde gördüğüm kadarıyla, sokaklardaki yaşamı sevdim. Her yer insanla dolu. Ve çarşılar, renkler, kokular, tatlar, vb. Bunları sevdim. Elbette restorandaki şu meseleyi yaşamaktan hoşlanmadım ama buna benzer sorunları turistlerin yoğun olduğu Avrupa şehirlerinde de yaşamıştım. (...) Bu benim için beklenmedik bir şey değildi. (İspanya, 27, E, Yüksek lisans, Ateist)

Türkiye yemekleri, her üç katılımcıdan birinin ülke izlenimlerine dair olumlu olarak bahsettiği bir başlık olarak öne çıkmıştır. Örneğin İstanbul'da bir ay kalmış olan (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan), yakında memleketine döneceğini ve oradakilere şöyle diyeceğini belirtiyor:

Aşağı yukarı New York gibi. Tabii ki çok farklı ama NY gibi kalabalık. Ve buraya gelmek de NY'a gitmenin risklerini barındırıyor. İnsanlara bir de yemeklerden bahsedeceğim. Yemekleri gerçekten çok

beğendim. Sanırım Türkiye'ye dair çok olumlu bir portre çizeceğim. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Aynı zamanda buradaki çeşnilerden⁸, yemeklerden, mutfaktan vb. de etkilendim. Bizim için büyük şeylerdi. (İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist)

Mutlaka gitmelerini söyleyeceğim! Onlara ülkeye bayıldığımı söyleyeceğim ama bir bütün olarak. Burada dinin dışına çıkıyorum şimdi. Bir bütün olarak. Buranın görüntüsüne bayıldım. Candan insanlarına, yemeklerine -biraz yemeğe düşkünümüdür-. Yemekler harikaydı. Yani ne zaman Avrupa'ya gidecek olsanız Türkiye'ye uğramanız lazım. Ben de Avrupa yolcusuydum ve buraya 5 günlüğüne uğramıştım. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

Oo, buraya gelmelerini söyleyeceğim. Gelmeliler. Bir sürü duygu yaşatan çok zengin bir ülke. Yemekleriyle, farklı özellikleriyle... Çok çok büyük. Bu kadar büyük olduğunu bilmiyordum. Avrupa'da, okulda mesela, (her yere) yürüebilirsiniz. O kadar da uzak değil. Bir sürü farklı şey görebilirsiniz. (İspanya, 26, K, İki yıllık üniversite, Budist)

Gerçekten çok güzel bir ülke olduğunu söyleyeceğim. Buraya mutlaka gelmeliler çünkü öğrenmeyi umduğunuz şeyleri size anlatan insanların olması çok güzel. Çünkü başka bir yere gittiğiniz zaman, bu yer hakkında, insanları, kültürü vs. hakkında bilgi sahibi olmak istiyorsunuz. Benim için en önemli sebep bu. Buraya gelmelerini ve yemekleri olsun, tarzı olsun, her şeyde gerçekten çok kültürel bir tecrübe olduğunu söyleyeceğim. Mesela benim için, sesi (ezanı kastediyor) duyduğumuz zaman, "wow, neler oluyor" dedik. Gerçekten heyecan vericiydi çünkü bizde böyle bir şey yok ve çok heyecanlandık. İnsanların geleneklerini koruyup zaman içinde bunu kaybetmediklerini görmek de çok güzel. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

Toplu taşıma kullanım kolaylığı da iki kişinin bahsettiği olumlu bir unsur olmuştur:

Kesinlikle herkese buraya gelmelerini söyleyeceğim. Harika bir şehir. Toplu taşımaya bayıldık. Her gün tren (metro) ve tramvayı kullandık ve çok kullanışlı.⁹ (Sonrasında) her yere yürüebilirsiniz. O yüzden çok hoşumuza gitti. (Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu)

İstanbul aslında olumlu yönde değişmiş. Trafiğin bir sorun olduğunu hatırlıyorum. Metro ve toplu taşıma sistemi, İstanbulkart, büyük kolaylık. Bir de ayağına boya (kutusu) atmak gibi sahtekârlıklar hatırlıyorum. İlk geldiğim 20 yıl öncesine göre o kadar agresif değil şimdi. Kapalı Çarşı civarında oluyor sadece. 20 yıl öncesine göre kesinlikle daha

⁸ "flavors"

⁹ "convenient"

rahatlamış. Faydalı bir tecrübe oldu. (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Türkiye ziyareti öncesi bilgi kaynaklarında ağızdan ağıza iletişim nasıl etkin rol oynadıysa, ziyaret sonrası katılımcılar da çevrelerine tecrübelerini aktaracaklardır. Bu durum, altıncı varsayımımızı doğrulamaktadır.

Güzel, güzel... Onlara tecrübemi aktarmaktan memnun olacağım. Resimler, videolar... Etkili de olacaktır. Olumlu bir şey olacağını düşünüyorum. (Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal)

Farkını büyükanneme açıklamayı umuyorum ama bilemiyorum... İtalya'daki yaşlı insanlar gerçekten... Tek bir şeye inanıyorlar ve diğer insanları dinlemek istemiyorlar. Özellikle de gençleri. (İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist)

Ben de bunu düşünüyordum. Seyahat ettiğim zamanlar, günün sonunda mutlaka günün hikâyesini topluyorum. Bir arkadaşım "bugün ne yaptık bir derleyip toplayalım" dedi. Her güne bir hikâye. Eminim bazı arkadaşlarım "izlenimlerin nasıl?" diye soracaklar. Ben de daha buradayken bir fikir edinmeye çalışıyordum. (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist)

Hem olumlu hem olumsuz tecrübe ve yargılarından söz edenlerin önce olumlu, sonra olumsuz ifadeleri alıntılanmıştır. Olumsuz ifadelerde dikkat çeken, özellikle turistik bölgelerde turistlere yönelik can sıkıcı satış yöntemleri, yeterince yardımsever görülmeyen güvenlik görevlileri ve fazlaca tüketilen sigaradır.

Hırvatistan'dan gelen ve yaşadıkları savaş yüzünden daha hassas olduğunu söyleyen (Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman), öncelikle ülkenin dinî özgürlükçü hissettiren havasına vurgu yapıyor:

Şimdiye kadar çok hoş bir gezi oldu. İki farklı kültürün melezi olduğumdan, benim için artıları ve eksileri görmek oldukça kolay. Burada mesela aşırıcularla¹⁰ ya da sana şunu yapamazsın, bunu edemezsin diyenlerle karşılaşmadım. İnsanlar çok kucaklayıcılar.¹¹ Bir şey sorarsanız, bilgiyi alıyorsunuz. Üstelemiyorlar.¹² (...) Kültürle din arasında da fark var. İlla din değil. Din kötü bir şey demiyor (ama) kültürün bir şeyler dayattığı bir Müslüman ülkede yaşayabilirsiniz. Yani

¹⁰ "extremists"

¹¹ "welcoming"

¹² "They are not pushy."

bilmiyorum, benim için iyi bir tecrübe oldu. (Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman)

Sonra da ülkenin içinde bulunduğu OHAL dönemine atıfta bulunarak şöyle devam ediyor:

Hoşlanmadığım tek şey etraftaki polisler. Balkanlar'dan gelip savaş tecrübesi olan biri olarak, polisleri sevmiyorum (gülüyor). Ama anlıyorum da. ("Çok polis gördünüz mü?") Evet, çünkü önce İstanbul'un dış mahallelerindeki kuzenimle kalıyordum, bu taraflara gelmek uzun sürüyordu. Sonra Taksim Meydanı yakınında bir otele geldim ve her köşe başında polis var. Şimdi bunun OHAL'den olduğunu biliyorum çünkü turizm danışma bürosuna sordum. Ama tekrar söyleyeyim, sırf savaş yaşamış bir ülkeden geldiğim için silah görmekten hazzetmiyorum. (Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman)

Türkiye'ye çok defa geldim. Bu muhtemelen üçüncü ya da dördüncü gelişim. Çok uzun süreli değil ama. Her seferinde üç hafta civarı. Ve Türkiye'ye dair izlenimlerim: İyi yemekler, özellikle ilkbaharda muhteşem hava. Temizliğini de seviyorum. Genel olarak çok temiz. Samimi söylemem lazım, gerçekten sevmediğim bir şey: 2017 yılında insanlar nasıl bu kadar çok sigara içebiliyorlar? (...) Ama insanların (bırakmakta) zorlandığını biliyorum. Babam gençliğinde içerdi ve bırakması berbat (zor) derdi. (...) Bu birincisi. Bir diğeri de, bazen tam olarak anlayamıyorum -gerçi her yerdeki turistik bölgelerde bu böyle- insanlar cana yakınlar mı yoksa bana bir şeyler satmaya mı çalışıyorlar? Ama normalde bu turistik alanlarda oluyor. Çünkü diğer bölgelere gittiğinizde insanlar çok cana yakın, çok normal... Türkiye'de kendimi evde hissediyorum. Pek çok bakımdan Türkiye insanları Brezilyalıları benziyor ve her türlü insan var burada. Genel olarak çok cana yakınlar. Türkiye'de kendimi güvende hissediyorum. Mutluyum ve gelmeme izin verdiğiniz için teşekkür ederim. (Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist)

İstanbul'da bir ay kalmış olan (İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal) ise, Türkiye'nin Doğu'yla Batı'yı bir araya getiren özelliğine farklı bir yaklaşım getiriyor:

Sadece İstanbul'u gördüm, o yüzden tecrübe ettiğim sadece İstanbul. Her şeyin en uç zıt kutuplarını görüyorsunuz. Acayip çılgın partiler ve diğer yanda namaz. Herkes ve her şey iki arada gibi. Ortaya karışık gibi.¹³ Oldukça hareketli bir yer. İstanbul'a entegre olmak kolay diye düşünüyorum. (İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

¹³ "It's kind of a mishmash." Türlü gibi, ya da menemen gibi diye de çevrilebilir.

Benzer bir ikilemi İslam'la ilgili algısında açıklamış olan (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist), Türkiye izlenimlerinde de restoranda yaşadıkları fazla fatura çıkarılma tecrübesine atıfla konuyu toparlıyor:

Sanırım bir Alman olarak katakulli¹⁴ zihniyetine ya da pazarlık etmeye alışkın değilim, o yüzden benim için gerçekten yeni bir duygu. Bu yüzden ilk gün benim için çok da iyi değildi. Ama sonra sanırım adapte olmaya ve sevmeye başladım. Burada bir süre yaşamayı düşünebilirim aslında. (...) Almanya'yı seviyorum, orada büyüdüm ve sevdiğim bir sürü şey var ama farklı kültürler tecrübe etmek de çok önemli bence. Başka bir kültürü gerçekten tecrübe etmek ve öğrenmek için de orada yaşamam gerekir. Buranın yaşamak için iyi bir yer olduğunu düşünüyorum. Hareketli ve çok kültürlü bir şehir. Türkiye'de bir kenar mahalleye ya da bir küçük şehre asla taşınmazdım ama İstanbul büyük bir şehir ve sunacağı çok şey olabilir. (...) İnsanlara tecrübelerime dayanarak güzel öğütler verebilirim. Nasıl çabuk adapte olunacağına dair. Bence ne bekleyeceğinize adapte olmak meselesi. Bana göre seyahat etmek genel olarak her zaman güzel bir şey. O yüzden gerçekten insanlar için güvenli bir yer olmadıkça gitmemelerini tavsiye edeceğim hiçbir yer olmaz. Kuzey Kore falan anca. Ama Türkiye'de asla güvenli ya da tehdit altında hissetmedim kendimi. Sanırım yaşadığım şok, ben dinleri genel olarak iyi gördüğüm için oldu. Zaten bu yüzden herkesi birer birey olarak görüyorum ama eğer bir ülkede din gerçekten önemli bir rol oynuyorsa, o zaman daha iyi insanlarla karşılaşmayı beklerdim. Bu yüzden insanlarla ilgili daha büyük bir şok yaşadım. Türkiye'yi dinin etkisinin büyük olduğu bir İslam ülkesi olarak düşündüm. Kurallar da genel olarak iyidir. Hâlbuki bir sürü kötü niyetli insanla karşılaştık. İşte bu bana göre ülkeye uymayan bir şeydi. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

Hem olumlu hem olumsuz pek çok değerlendirmeyi arkası arkasına ifade eden (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist) şöyle konuşuyor:

İlk günden bugüne epey değişti. Yani iyi ki sadece hafta sonundan daha uzun kalmışım. Hafta sonu belki de daha kalabalıktı ve benim çevreye adapte olmam daha zordu. Mesela (arkadaşımın) anlattığı gibi ilk gün kötü bir deneyim yaşadık. Bu hepimizi kötü bir izlenimle bırakabilirdi ama sonrasında daha iyi insanlarla karşılaştık ve daha uzun kaldığımız iyi oldu. Sonuçta dediğim gibi, burada uzun süre yaşayamazdım sadece de din yüzünden sanırım. İnsanların günlük hayatına gerçekten etki ediyor gibime geliyor. Onun (arkadaşımı kastediyor) bireysel demesine katılmıyorum. Bence buradaki insanlar gerçekten dinden çok etkileniyorlar. Etkileniyorlar derken, kulağa kötü geliyor ama kötü manada değil. Dinin etki alanı yani. Tahmin ettiğimden daha fazla. Başını

¹⁴ "hustling". Turistlere bir şeyler satmak için onları taciz etmek anlamına da gelebilir.

örtmeyenler için bile bu böyle. (...) Müezzini duyduğum zaman... Aman Tanrı'm, ezanla uyandığım zaman gerçekten... Yani "yok artık!" gibiydim. Belki uykuya fazla düşkünüm ama gerçekten... of yani. Çünkü bunu herkes duyuyor. Dini farklı yaşama seviyeleri var desanız bile, teorik olarak... Ben turistim ve yine de bununla uyandırılıyorum. (...) Diğer yandan, Avrupa'ya göre bazı şeyler daha eskiye yakın. Bizde pek pazarlar yok mesela. Daha çok süpermarketler ve alışveriş merkezlerine alışkınsınız. Bu kötü demiyorum. İzlenimim bu sadece. Avrupa'da önceden öyleydi. Daha teknolojik şeyler gelmeden önce belki. Artık buna alışkın değiliz. Sabit fiyatlar var. (...) Eski stil ama kötü değil. Anadolu yakasına geçmeyi de sevdim. Aa, bir diğer husus da kadınlarla ilgili mesele. Bununla ilgili eve gideceğim ve düşüneneğim. Çok çarpıcı bir diğer şey de binaların, evlerin çokluğu. Şehrin büyüklüğü ve kalabalığı inanılmaz. Avrupa'da böyle bir şehir bilmiyorum. (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist)

Olumlu geçen bir gezi ve güzel zaman geçirdim. Müslümanım diyen insanların hepsinin kötü olmalarını beklemiyorum. Bu tür hikâyeler ya da haberler duyduğumda İslami insanları (Müslüman demek istiyor) savunmaktan, buraların korkutucu ya da dünyadaki başka yerlerle kıyas edildiğinde tehlikeli yerler bile olmadığını söylemekten memnun olurum. Ve İslami ülkelerin gezilmesi çok ilgi çekici yerler olduğunu da: yemekleri, müziği, sesler, kokular, konuşmalar¹⁵, vs vs. Evet, sanırım bu kadar. Ashında, sevmediğim tek şey de... sabah ezanı. ("Sizi uyandırdı mı?") Sanırım ilk gün uyandırmadı ve diğer günler de zaten uyanıktım. Doğrusu o kadar yakın da değilim (camiye). Malezya'da bir ay (...) kaldım. Kaldığım yer (camiye) çok yakındı ve beni uyandırdı. Geleneksel bir şey olduğunu sanıyorum ama günümüzde buna gerçekten gerek var mı?... (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Ateşoğlu ve Türker'in (2013, s. 117) bulgularına göre "Türkiye; iklimi, misafirperverliği, kaliteli turizm işletmeleri, doğal ve tarihi güzellikleri gibi unsurlar açısından pozitif imaj algısına sahipken; terör saldırıları, medyaya da yansıyan özellikle kadın turistlere karşı işlenen suçlar, kadın hakları gibi bazı unsurlar açısından ise negatif imaj algısına sahiptir." Bu sonuçlarla araştırmamızın sonuçları Türkiye ziyareti sonrası olumlu algılar ile örtüşürken, olumsuz algılarda suç unsuruna ve tecrübe edilen bir terör saldırısına yer verilmemesi bakımından farklılık arz etmektedir.

¹⁵ "discussions". Karşılıklı fikir alışverişini kastediyor.

B. İslam Algısı

Tablo 11: İslam'a Dair Yargıları		
	N	%
Olumlu	10	47,6
Olumsuz	3	14,3
Nötr	8	38,1
Toplam	21	100

İslam algısıyla Türkiye algısı bazı durumlarda iç içe geçmiş şekildedir. Örneğin hem olumlu hem olumsuz değerlendirme olarak “ezandan” bahsedilmiş, fakat bazı katılımcılar bunu Türkiye’ye ait bir özellik olarak zikrederken, diğerleri İslam diniyle ilintilendirmişlerdir.

Bir bütün olarak İslam dini, Müslümanlar ve İslami öğelere dair yorumları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, katılımcıların %47,6’sının olumlu yargılara sahip olduğu görülmüştür. Türkiye’ye gelmeden önceki algılarında bu oranın 1 kişiyle (%4,8) sınırlı olduğu hatırlanırsa, İslam’a dair algılarında önemli ölçüde olumlu yönde bir dönüşüm olduğu söylenebilir.

İslam hakkındaki görüşlerinde örneklemin %38,1’i nötr kalırken, daha önce %38,1 olan olumsuz görüş sahiplerinin %14,3’ü olumsuz düşünmeyi sürdürmüştür. Olumsuz yargılarda birinci neden, kişinin zaten genel olarak “din” konseptine olan negatif tutumu, ikinci neden ise Türkiye’de İslam’ı “temsil eden” Müslümanların yaşattığı olumsuz tecrübelerdir. İnsani ilişkilerin din algılarını hem olumlu hem olumsuz yönde etkilediği aşikârdır.

Tablo 12: İslam Algılarına Olumlu veya Olumsuz Etki Eden En Önemli Unsurlar	
	N
Genel olarak insanların davranışları	1
Her şey (çünkü başta hiçbir şey bilmiyordum)	2
Temizlik	1
Yemekler, tatlar (Dinle ilişkili)	1
Ezan	2
Gönüllü çalıştığımız kurumdaki danışmanımız (Başörtülü genç bir kadındı.)	1
Çeşitlilik	1
Cami gönüllüleriyle tanışmak/konuşmak	8
İftara katılmak	1
Namaza katılmak (izlemek)	1
Cami tecrübesi (Namazı izlemek, gönüllülerle konuşmak)	1
Otel çevresinde herkesin bizi restoranına davet etmesi. Ama bir kere gidince sonra selamı kesmeleri	1

Buna göre “Türkiye ve cami ziyaretinin insanların İslam algılarını olumlu yönde etkileyeceği” öngörüsü doğrulanmıştır. Bunda etkili olan birincil husus, Türkiye’de, daha çok ise camide, Müslüman kimselerle yaşadıkları olumlu deneyimleridir. Tablo 12, İslam’a ve Müslümanlara dair izlenimlerine etki eden en önemli faktörleri listelemektedir.

Almanya’da yaşayan bir katılımcı, herhangi bir dinin yaygın olarak yaşandığı bir toplumda yaşamasının zor olacağını söylüyor:

Benim için, dinin toplumun çok temel bir parçası olduğu bir ülkede uzun süre yaşamak zor. Hükümet bazında ya da hayatın hangi alanında olursa olsun. Ben böyle yetiştim. İspanya gerçekten dindar mesela. Bana göre iyiye gidiyor ama Almanya’ya göre yine de çok daha dindar. Bana göre bu çok önemli. (“Toplum ne kadar az dindar olursa o kadar iyi diyorsunuz?”) Evet. Sadece yönetim bakımından değil, insanların gündelik yaşamlarında da. (İspanya, 27, E, Yüksek lisans, Ateist)

İslam'da kadın-erkek ilişkileri ve tesettür de, Türkiye'ye gelmeden önce olduğu gibi geldikten sonra da insanların zihninde olumsuz yargıları pekiştirecek şekilde yer almaya devam edebilmektedir:

Birkaç yıl önce annemlerle Ürdün'e gitmiştik. Yani bir Müslüman ülkeye gelmeden önce de mesela kadınların tesettürlü olduklarını biliyordum. Ya da sadece başlarını örttüklerini. Ama yine de bunu görmek beni şaşırtıyor. Yani benim için hazmedilmesi zor bir şey. Mesela ilk gün gerçekten kendimi tam bir yabancı hissettim. ("Başörtü örttüğünüz için mi?") Camiye girerken, evet. Ya da sadece (diğer kadınların örttüğünü) görmek bana kötü hissettiriyor. Belki dört günden sonra biraz daha adapte oldum ve daha iyi hissediyorum burada ama yine de çok büyük bir farklılık var gibi geliyor. Kültürel farklılık ve... Müslüman bir ülkede asla yaşamak isteyeceğimi sanmıyorum. Birinin bana kötü davrandığından ya da erkeklerin bana baktığından falan değil. Hayır, öyle değil. Sadece çok büyük bir fark¹⁶ var. ("Başlarını örtmeyen kadınlar da var?") Evet, biliyorum ama örten de var ve buna asla hemfikir olamam. Bir tane bile olsa, yine de bana kendimi kötü hissettiriyor. Anlatabiliyor muyum? (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist)

İslam'a gelecek olursak, İslami bir ailem olmasına rağmen yine de şu kadın-erkek ayrımını bir türlü kabullenemiyorum. Mesela biz kuzeniz ve benimle evlenebilirler falan diye benim yanımda başlarını falan komple örtmek zorunda olan kuzenlerim. Bu olduğunda 13-14 yaşında olmama rağmen. (...) Sanırım bu büyük farkın, en azından bizim gördüğümüz kadın-erkek farkının olduğu bir ülkede asla yaşayamazdım. (İspanya, 27, E, Yüksek lisans, Ateist)

Bir başka katılımcı da genç yaştaki kızların kendi isteğiyle başlarını örteceğine kuşkuyla baktığını dile getirmektedir:

Yaşınızı bilmiyorum ama iyi eğitim almışsınız, seyahat etmişsiniz ve din konusunda da kendinizi eğitmişsiniz. Yani sizin hayatı ve dini tamamen böyle yaşamak istediğiniz için böyle yaptığınıza (başörtüsü) kesinlikle inanıyorum. Ama mesela 12 yaşında bir kız gördüğüm zaman, o bunu asla kendisi yapmayacaktır. Ona başını örtmesini birisi söylemiştir. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

İngiltere'den gelen bir katılımcı ise, istisnai olarak, İslam'a dair olumsuz bakış açısını camiye, Türkiye'ye ya da karşılaştığı Müslümanlara değil de temelde Kur'an'a dayandırmaktadır:

¹⁶ "gap"

Bu hoşunuza gitmeyebilir ama... (Gülüyor.) Kur'an'ın söyleyeceklerine çok açıldım. Ama gördüm ki... Genelde olumlu emirlere alışkınım: Şunu yapın, bunu edin gibi. Kur'an'da okuduğum ise –belki de çevirisindedir, Arapçasında öyle değildir- şunu yapmayın, bunu etmeyin, yaparsanız cehenneme gidersiniz, kötü şeyler olur şeklindeydi. Yaşamımda buna cevap vermediğim bir döneme ulaştım. Bu beklediğim bir şey de değildi çünkü tüm Müslümanlara dair izlenimim –çok da Müslümanla konuşmadım gerçi-, İslam'ın çok huzurlu¹⁷, çok sevgi dolu ve çok kucak açıcı¹⁸ vs. olduğuydu. Oysa sizden aldığım kitapta (Kur'an'da) okuduğum, belli şekilde davranırsan sevilir, kabul edilir ve iyi karşılanırsından¹⁹ ziyade bir uyarı ve azarlama gibiydi. Yani beni kitaptan soğutan bu olumsuz talimatları. Olumlu talimatlar olsaydı farklı hissederdim. (İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Anlatılan din ile yaşanan dinin farkına değinen bir ziyaretçi ise şöyle konuşmaktadır:

Hâlâ İslam'ı anlamaya çalışıyorum. Arkadaşınızla konuşmak çok ilginçti çünkü sadece camiyle ilgili değil, genel olarak İslam'la ilgili de bilgiler verdi. İslam'a dair farklı bir bakış kazandım ama aynı zamanda çok da sorgulattı bana. Mesela Sultanahmet'te meydanın yakınlarında, İslam'da kadınların nasıl görüldüğü, tesettür, namazdan önce temizlik (abdest) vb. hakkında bir sürü tabela vardı. Benim bazen gördüğüm ya da Almanya'da tecrübe ettiğim İslam ise oldukça farklı. Arkadaşınız bir de bazen dinin kültürel öğelerle karıştığını söyledi. Mesela anladığım kadarıyla İslam'da kadın-erkek ayrımı yok ama tecrübe ettiğim ve gördüğüme göre bana var gibi geliyor. Yani... Dini anlamak bakımından ilgilim biraz arttı ama aynı zamanda çokça da kafa karışıklığım söz konusu. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

Kadınlarla ilgili de yorumlar yapılmıştır:

Türkler mi emin değilim aslında ama kesin Müslümanlar, çünkü başörtülülerdi. Bir yargılanma duygusu hissettim, kadınların –erkekler değil de kadınların- bana bakışlarında. Ben onlara gülümsediğim zamanki bakışları... Hepsi değil ama epey vardı. Ve erkekler değil, kadınlar bunlar. (İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Brezilyalı katılımcı ise, kadınların giyimi konusunu evrensel bir bakış açısıyla yorumlayarak İslam'a karşı nötr bir tavır sergilemektedir:

¹⁷ “peaceful”. Barışçıl, dingin, huzurlu anlamlarına gelebilir.

¹⁸ “accepting”. Kabul edici.

¹⁹ “welcomed”

Türkiye'yi herhangi bir dinin yaşadığı şeyi yaşıyor görüyorum. Örneğin, din içinde kültürün farklı ifadelerini görüyorsunuz. Türkiye'de Müslüman olup farklı şekillerde giyinenler var. Kendisini kimisi daha modern, kimisi daha geleneksel şekilde ifade ediyor ama hepsi de Müslümanlar. Aynı zorluk²⁰ Hristiyanlıkta da var. Postmodernizm dediğimiz şey var. Caddelerde dolaşırken Müslümanlar görüyorum... Mesela siyahlar içinde tamamen kapalı, yüzünü bile göstermeyen hanımlar görüyorum. Saygılı bir şekilde başörtü takan başka hanımlar görüyorum ve kot pantolon tişörtlü çok genç ve modern olanları da görüyorum. Japonya'dan ABD'ye, Avrupa'dan Güney Amerika'ya kadar aynı meseleyi görüyorum. İnsanlar aynı şekilde eski ve yeni arasında, geleneksel ile modern olan arasında mücadele veriyorlar.²¹ (...) Türkiye'de insanların kendilerini ifade çeşitliliğini görmek çok güzel. Geleneksel olarak bunu yanlış gibi görürüz. Ben öyle görmüyorum. Çeşitlilik ve güzellik görüyorum. Büyük bir bahçe gibi. Tanrı tek renk bir çiçek yaratmadı. Hayvanlar âleminde de olduğu gibi kocaman bir renk koleksiyonu. Aynı şekilde insanlar da kendilerini farklı ifade etmek istiyorlar. (...) Aslında Türkiye'yi çok dengeli buluyorum. Müslümanlar çok dengeli, cana yakın, çeşitliliği kabul ediciler ki bu ülke için harika bir özellik. (Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist)

Türkiye'yi en başta Müslüman bir ülke olarak görmediklerini, bu nedenle ziyaretlerinin İslam'a dair yargılarına bir etkisi olmadığını söyleyen iki Hintli katılımcıya, "Türkiye'de İslam'ı çağrıştıran en önemli şey nedir peki?" diye sorduğumuzda ise "ezan" cevabını vermişlerdir. (Hindistan, 27, E, Üniversite, Hindu) (Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu)

Müslümanlar'a bakışının değişerek nötr hale geldiğini, çünkü onların yaşam tarzlarına saygı duymaya başladığını söyleyen İspanyol katılımcının ifadeleri şöyledir:

Fikrim değişti. Mesela kıyafetle ilgili, gelmeden öncekinden farklı düşünüyorum. Şimdi bu sizin geleneğiniz diye bakıyorum. Sizin yaşam tarzınız. Sizin için bir anlamı var. Ve bunu seviyorum. Bedeninizi örtmenizin kötü bir şey olduğunu düşünmüyorum çünkü artık bunun sizin geleneğiniz olduğunu düşünüyorum. Hayatı böyle anlıyorsunuz, bu yüzden de bu kötü değil. Sizin zihninizde böyle. Bu benim için bir değişimdir. Artık farklı görüyorum. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

²⁰ "challenge"

²¹ "struggle". Uğraşmak, çabalamak.

Bu sözleri duyan arkadaşı, önce İslam'a dair olumsuz kanaatini değiştiren bir şey olmadığını söylemişken, daha fazla bilgi edindikçe fikrinde değişme olabileceğini eklemiştir:

Arkadaşım konuşuyorken baktım da... Camideki gönüllü ne diyor gidelim dinleyelim demiştik ve kadın haklarıyla ilgili şeyleri sevdim. Belki İslam'la ilgili fikrimi değiştirebilirim. Belki ama tabii daha fazla okuyup öğrendikten ve daha çok kadınla konuştuktan sonra. Bilgi veriyor olmanızdan çok mutluyum. Kadınlarla ilgili de olabilir, başka konularda da ama lütfen daha çok bilgi verin. Namaz nasıl kılınıyor? Yaptığınızı neden yapıyor, yapmadığınızı neden yapmıyorsunuz? Neden (camide) iki kat var? Böyle şeyler... (İspanya, 26, K, İki yıllık üniversite, Budist)

Kanadalı bir kadın ziyaretçi ise İslam hakkında bilgisinin burada arttığını, ama daha önce (dine, öğrenmeye) açık oldukları için hâlâ da açık olduklarını, bu bakımdan algılarında bir değişim olmadığını söylemiştir.

Yaşantısı olmayan bir Müslüman olan Hırvat katılımcının da ifadelerinden İslam algısında belirleyici olanın, insanların giyimlerine karışılıp karışılmaması olduğu anlaşılabilir:

İnsanlarla çok fazla irtibatım olmadı, bu yüzden fikrimde çok değişiklik olmadı. Önceden okuduğumu gördüm ki o da uygulamalarınızda serbest olduğunuz. İstediklerinizi giyebiliyorsunuz. (Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman)

Türkiye Müslüman bir ülke olsa da, ben herkesi birer birey olarak görüyorum. Belki kültür ve din birbirini daha çok etkiliyor çünkü din kültürün büyük bir parçası ama yine de insanlar bireyler. Bunu sokaklarda görebilirsiniz. İlk gün benim için daha kötüydü çünkü herkes bize fatura çıkarmaya çalıştı. Mesela bir restorana gittik ve hesabı 40 tl fazladan söylediler. İtiraz ettiğimizde 10 tl düşürerek söyledi. Hâlâ 30 tl fazlaydı ve bizden özür bile dilemedi. Bizden faydalanmaya çalıştı. Sanırım İslam'a uyması gerektiği gibi uyan çok insan yok. Yine de onlar da kendilerine Müslüman diyorlar sanıyorum. (...) Eğer bir ülkede din gerçekten önemli bir rol oynuyorsa, o zaman daha çok iyi insanla karşılaşmayı beklerdim. Bu yüzden insanlarla ilgili daha büyük bir şok yaşadım. Türkiye'yi dinin etkisinin büyük olduğu bir İslam ülkesi olarak düşündüm. Kurallar da genel olarak iyidir. Hâlbuki bir sürü kötü niyetli insanla karşılaştık. (...) Bana göre din, diğer insanoğullarına saygıyla ilgili bir şey. Ve birisi sana saygıyla yaklaşmıyorsa, bence bu genel olarak kötü niyetlidir ve birinin sana iyi davranıp davranmadığını da çok yakın bir ilişki içinde olmasan da anlayabilirsin. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

İslam'a olumlu bakanların bazısının yargılarında ise Türkiye ve cami ziyareti etkili olup onları değiştirmişken, bazıları zaten olumlu izlenimlerini sürdürmüşlerdir.

Ön yargılıydık tabii çünkü ülkemde fazla Müslüman yok. Şimdi değişti çünkü Müslümanları görebiliyorum. Başını örten insanları görmek benim için değişik ve bunun tevazudan olduğunu anlıyorum. (Şili, 22, K, Üniversite, Katolik)

Önceden de iyi bir bakış açım vardı, sonrası da aynı. Teyit edilmiş oldu. Zaten ön yargıyla gelmemiştim. (Romanya, 37, E, Üniversite, Ortodoks)

Fikrimi değiştirmedim çünkü hâlâ İtalyan medyasına inanmıyorum. Görüşüm aynı yani. Bu İtalya'da çok büyük bir problem. Bütün insanlar, özellikle de yaşlılar diğer dinlerden ve diğer insanlardan çok korkuyorlar. (İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist)

Bence çok değişti çünkü şöyle bir algım vardı... Mesela, doğrusu, kadınların "somete", yani nasıl diyeyim, mesela başlarını örtmekle baskı altında olduklarını düşünüyordum. Bu gerçekten bir maço kültürüydü. Hâlâ da bazı şeylerin biraz ehhe olduğunu düşünüyorum ama tahmin ettiğimden daha özgürsünüz. Şimdi farklı düşünüyorum. Genel olarak, konuştuğunuz zaman, genelde mutlu insanlarsınız. Yani demek ki insanlar gerçekten yanlış izlenime sahipmiş. Bu beni sevindiriyor çünkü daha eşit bir dünya yaratabiliriz demek. Ve kültürünüzü ve inancınızı öğrendiğim için de mutluyum. Sanırım sizin yaşam tarzınızı ve inancınızı paylaşıyorum. Bence makul şeyler. Bunu ummamıştım. Yani inancınız, düşünceleriniz, yaşam tarzınız ve hayatınızı nasıl idare ettiğinize dair gerçekten çok olumlu hislerle ayrılıyorum. Bunu sevdim. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

Daha önce başörtüsüyle ilgili, kadınlarla ilgili bir etki altındaydım işte, şimdi herkesin örtmediğini görüyorum. En azından düşündüğüm kadar katı²² değil. Ama negatif bir şey hissetmiyorum. ("Yani tüm kadınların başlarını örtmemesini İslam anlayışınız bakımından olumlu buluyorsunuz?") Olumlu diye değil. Sadece, benim kötü bir izlenimim vardı. Bu o izlenimi yıkmış oldu. (Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal)

İnsanları çok cana yakın ve iyi buldum. Batı dünyasında olumsuz çağrışımları olan o fundamentalist duyguları hiç yaşamadım. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

²² "drastic". Kesin, sert, etkili anlamlarında olabilir.

Daha önce bilgisi ve fikri olmayıp burada bilgilenmek bakımından bir değişiklik yaşadığını ifade edenler de olmuştur. Yine de daha fazla bilgi sahibi olmak istemektedirler.

Sadece üç gündür buradayız. Sanırım bir değişim yaşamak için yeterince uzun bir süre değil. Dün düşündüğümüz şey, buraya yeniden gelip daha uzun kalmak ve sadece İstanbul'u değil, Türkiye'nin farklı yerlerini gezmek. Şu an insanların (Müslümanların) gerçekten sıcakkanlı ve misafirperver olduğunu düşünüyorum. Kendinizi evinizde hissettiriyorlar. Bir sürü kişiyle konuştuk ve bence çok iyiler. (...) Bir de insanların her zaman ellerini, ayaklarını yıkadıklarını gördük. Müslümanların bu kadar temiz kimseler olduklarını, bu kadar dikkat ettiklerini sanmazdım. İtalya bile bu kadar temiz değil. (İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Hiç olmazsa biraz daha bilgilenmiş oldum. Kur'an mesela. Allah'ı ve Muhammed'i duymuştum. Bazı isimleri biliyordum ama kim olduklarını bilmiyordum. İnsanlar da çok cana yakınlar. (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Bir nevi cahillik içinde gelmişim çünkü İslam hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Ve Batı dünyasında, ABD'de ve İngiltere'de çizilen de pek pozitif bir imaj değil. Ama ilk gün camide sizinle oturduğumda etrafıma bakındım ve camideki herkese baktım. Herkes çok benzer, çok tanıdık geldi. Oradaki herkes kendi gayesinin, kendi uğraşının arayışında... Ve sizler (Müslümanlar) birçok ortak özelliğe sahipsiniz. Yani... Mesela İslam'ın İsa'nın varlığını kabul ettiğini bilmiyordum. Bu benim için yeni bir bilgiydi. Yani evet, şu an İslam'a çok daha olumlu bir bakışım var ve bir din olarak İslam'ı çok daha iyi anlıyorum. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Evet değiştirdi çünkü bu benim İslam'la ilgili ilk dersimdi. İlk defa dinleriyle ilgili bir Müslümanla konuştum. İlk defa bir cami ve namaz gördüm. Şimdiden sonra hep Müslümanları ve İslam'ı Türklerle özdeşleştireceğim. (Gözleri doluyor.) (Romanya, 31, K, Üniversite, Ortodoks)

Kadınlarla ilgili olarak çok defa rastlanan bir durum, kadınların namaz kılma yerlerinin arka tarafta olması nedeniyle "İslam'da kadınların erkekler kadar hakları olmadığı" sonucuna varılmasıdır. Oysaki genel bir uygulama olarak kadınların namaz kılma yerlerinin üst katlar olması, onları İslam'da daha ayrıcalıklı ya da üstün olarak görülmelerine sebep olmamaktadır. Burada ön kabullerin ön yargıya sebep olduğunu görmek mümkündür. Diğer yandan, yaygın bir kanaat olarak kadın ve erkeklerin ayrı

namaz kılması tek başına bir ayrımcılık olarak görülmekte ve özellikle kadınlar için bu durum kısıtlayıcı bulunmaktadır.

C. Cami Tecrübesi

Tablo 13: Cami İzlenimleri		
	N	%
Olumlu	14	66,7
Olumsuz	0	0
Nötr	7	33,3
Toplam	21	100

Araştırmamızın Türkiye sonrası aşamasında, örnekleme, cami ziyaretinde bulduktan sonra ne düşündükleri, nasıl izlenimlere sahip oldukları sorulmuş, Müslümanların kutsal mekânının gayrimüslimler üzerinde bıraktığı etki tespit edilmeye çalışılmıştır. Tamamen olumsuz izlenime sahip hiç kimse olmazken; 7 kişi (%33,3) olumlu ve olumsuz özellikleri bir arada saydığından veya net bir olumlu beyanda bulunmadığından “nötr” olarak kategorize edilmiş; çoğunluğu oluşturan 14 kişi (%66,7) ise olumlu izlenime sahip olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmamızda incelediğimiz kısım, bu izlenimleri yalnızca olumlu veya olumsuz diye ayırlamanın ötesinde, bunlara etki eden unsurlar ve tecrübeleri tespit etmektir.

Camiye dair daha teknik, daha nötr duygular ifade eden bir katılımcı, İstanbul’da ziyaret ettiği camileri mimari bakımdan kıyaslama yolunu seçiyor:

Sanırım bazı camiler diğerlerinden daha güzel. Küçük Ayasofya’ya gittim. İçi sade, düz doğrusu. Ben... Hayal kırıklığına uğramadım ama... Her şey ilgimi çekiyor. Rüstempaşa Camisi de çinileriyle çok güzel. Bu (Süleymaniye) İstanbul’un en büyük camisi. Belki en güzeli değil ama... İçinde de dışında da bir zarıflık... Bu caminin bir avantajı var, yeni yenilenmiş. (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Çok dürüst olmak gerekirse, namazı saymazsak, katedral gibi, hatta modern kiliseler gibi bir büyük yapı bu da. Tabii mimari bir fark var ama devasa bir yapı yine de. (Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist)

Nasıl hepten farklı bir yer olduğunu görmek güzel. Camide gördüğümüzle bir tapınakta gördüğünüz tamamen farklı. Hindistan’da bir

sürü putlar ve ikonalar var. Burada hiçbirini görmüyorsunuz. Sadece hat yazıları var. Farklı sanatsal desenler. Bu farkları görmek güzeldi. Bize farklı bir perspektif verdi. (Hindistan, 27, E, Üniversite, Üniversite, Hindu)

Camiyi ve namazı hem etkileyici hem de korkunç bulduğunu ifade eden bir katılımcı da şöyle konuşuyor:

...Şimdi işin kültürel ve sosyolojik yönüyle ilgileniyorum. Nasıl insanlar namaz kılmak için toplanıyor, vs. Kimseye saygısızlık etmek istemem ama bana göre herhangi bir dinî seremoni hem güzel ve ilgi çekici hem de biraz korkunç oluyor. Çünkü herkes aynı anda aynı şeyi yapıyor. Bilmiyorum, Sultanahmet Camisi avlusunda namazı görünce bana böyle geldi. Yani kültürel, estetik ve mimari olarak tabii çok güzel bir yapı. Her gün görebildiğiniz bir şey değil. Almanya'da da cami görebilirsiniz ama çok değil. Neyse, başka ibadethaneler için de aynısını söylüyorum. Genel olarak ibadethaneleri seviyorum. Huzurlu yerler. (Hem huzurlu hem korkunç olmasını açmasını istiyoruz.) Bir kiliseye girince mesela, yüksek tavan, dışarıdan daha serin bir ortam, boşken sessiz ve bir nevi huzurlu. Ama bir rahip konuşurken girdiğinizde mesela, söylenen şeye ya da ne olup bittiğine bağlı olarak, insanların oturup kalkmasını, oturup kalkmasını görmek korkunç olabiliyor. Yani bireysellikleri cemaat içinde kaybolmuş gibi. Askeri bir şey gibi. Sen istediğin için değil, sana söylendiği için ayağa kalkıyorsun. Böyle düşünüyorum. (İspanya, 27, E, Yüksek lisans, Ateist)

Cami izlenimim "vay canınaaaa" şeklindeydi! Yani gerçekten süslü, gösterişli ve biraz da göz korkutucu. Göz korkutucu buldum çünkü belli bir şekilde giyinmek zorundasınız. Olduğunuz gibi kabul edilmiyorsunuz. "İçeri girebilirsin ama (cemaatle) namaz esnasında değil, sadece ziyaret saatlerinde. Unutma ki sen turistsin ve toplumun bir parçası değilsin. Ve seni bizden saymasak da bizim giyindiğimize uygun giyinmek zorundasın." İzlenimim böyle işte. Kabul edilmemek ya da kucak açılmaması hissi bu. Gittiğim diğer dinî mekânlarla da kıyaslamıyorum. Mesela manastırlar. Budist manastırında olduğum gibi kabul ediliyorum. Normal kiliselerde bile –çok da gittiğimden değil de, gidersem- olduğum gibi kabul ediliyorum. Oysaki camide, "tamam, sana girmen için bir iyilik yapıyoruz ama sen de ona göre hareket edeceksin, şurada duracaksın... Toplumun (cemaatin) bir parçası değilsin." (İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

İslam'la ilgili her konuda olduğu gibi camiyle ilgili de yine kadın konusu gündeme geliyor:

Kendimi çok dingin²³ hissediyorum. Çok mutluyum. İnsanların yabancılarla karşı çok saygılı olduklarını hissedebiliyorum. Diğer taraftan, kadınların camide (erkeklerle) aynı haklara sahip olması gerekir. Bunu söylüyorum çünkü mesela ilk kat her zaman erkekler için ve kadınların yeri daha küçük ve bu yüzden kadınlara daha az hak tanındığını düşünüyorum. (İspanya, 26, K, İki yıllık üniversite, Budist)

Sultanahmet Camisinde cami nasıl inşa edildi, peygamberler vs. gibi açıklayıcı yazılar vardı. Sanırım şimdi her şeye dair genel bir bakış açısı kazandım. Herkesin bir arada namaz kıldığını görmek de etkileyiciydi. Belki safça ama kadınların ve erkeklerin namaz kılarken ayrı durmalarını beklemiyordum. Bu şaşırtıcıydı. Bazı farkların olduğunu bilsem bile bunu beklemiyordum. (İtalya, 29, K, Doktora, Ateist)

Camiye dair pek çok ziyaretçi ise olumlu izlenimlerini ifade etmişlerdir. Bunların içinde kiliseyle kıyas yapıp hem fiziksel hem manevi benzerlik ve farklara değinenler olmuştur:

Güzel bir izlenim edindim çünkü önceden bilgim yoktu. Belki karanlık bir yerdir diyordum. Ya da içeri girip giremeyeceğimizi, namazı izleyip izleyemeyeceğimizi bilmiyordum. Şimdi buna izin verildiğini biliyorum. Bu samimiyet işte. Katolik diniyle çok büyük bir fark var. Hristiyanlık değil ama Katoliklikle özellige. (...) Sanırım Katolik duası (ibadeti) daha uzun sürüyor ve o kadar da önemli değil. Bence Kur'an'ın okunması ve kısa bölümler okununca dinlemesi daha kolay. Sanırım bu çok daha... Kelimeyi bilmiyorum... "profondo". Derin. Ama biraz daha düşünmem lazım. Belki tam olarak (üzerimdeki etkileri hakkında) cevap vermem için biraz daha düşünmeliyim. (İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Camiye girmeden önce belki yabancılarla kötü bakıyorlar diye düşünüyordum. "Burası bizim mekânımız" gibi. Şimdi kendimi iyi hissediyorum ve herkes girebildiği için size teşekkür etmek istiyorum. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

Dediğim gibi, bu manevi bir tecrübeydi. Sizinle konuştum ve bana dininizin nasıl olduğunu anlattınız. Namaza katılma deneyimi ayrıca, İslam'a bakışım da en etkili şey buydu. (Romanya, 31, K, Üniversite, Ortodoks)

Bana iyi geldi. Sayenizde çok bilgilendirici oldu. Size bahsettiğim, önceden olan ilişkimden dolayı zaten bildiğim şeyleri tazeler mahiyette oldu. Fikrim değişmedi, hâlâ açığım (öğrenmeye). İyi tarafını görüyorum.

²³ "calm". Sakin, rahat.

Kendi ibadet, dua, inanç tarzıyla benzerlikler görüyorum. Güzel, pozitif bir şey. (Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal)

İçeri girince kiliseye çok benzer gelen, süslü bir ortam ve huzur hissettim. Çok dingindi²⁴. Sanırım bu kelime iyi tarif ediyor. Bence çok güzeldi. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Mimariye hayran kaldım. Dinî bir mekânda olduğunuzda hissettiğiniz bu his... İçinize huzur getiriyor. (...) Bu kadar çok kişinin bir araya gelmesi muhteşem. Kiliselerde sıralar var ve ayrı ayrıdır. Burada ayırım yok gibi. Halının üstünde, hemen hemen birbirinize bitişiksiniz. Ve bu temizlik, kendinizi temizleyip (abdest) sonra içeri girmeniz... Bence müthiş. Bence bu güzellik ve sadelik demek. Bu din oldukça basit/sade ama diğer yandan bu görkemli yapı... Bilmiyorum, güzel bir his. (Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman)

İlk defa geldim camiye. (...) Katoliklik'ten daha samimi.²⁵ Samimi derken, inanan insanlar bakımından. Bildiğimiz Katolikler ibadete böyle katılmıyorlar. (İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist)

Farklı çünkü biz dizlerimizin üstünde dua ediyoruz. Atmosfer çok farklı. Sandalye yok mesela. Boş bir alan. Yani hem fiziksel hem manevi olarak fark var. (...) 5 vakit namaz ve Cuma günleri ayine benzer bir şey olduğunu bilmiyordum. (Şili, 22, K, Üniversite, Katolik)

Camiye girdiğimizde gerçekten bir cemaat olduğunu görebiliyoruz. Kiliseden de bu bakımdan farklı bence. Tek bir oda sadece. Tek bir oda ve bir çatı ki insanlar bir araya gelip beraberce namaz kılabilirler. (...) Tüm alan insanların namaz kılması için. Aslında caminin tam dolu halini Ramazan'da ya da Cuma günü görmek isterdim ama ne yazık ki yarın gidiyoruz. Ama sanırım iyi bir his edebilirsiniz. Dediğim gibi, bence kültürün büyük bir parçası cami ve bunu görmek çok enteresan. Sanırım cami Türkiye için çok önemli bir yer. (Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist)

Camiler farklılar. Daha önce hiç camiye girmemiştım. Daha farklı düşünmüştüm... Mesela, hiç resim filan olmadığını bilmiyordum. Oldukça sadeler. Baksanıza, o kadar çok süs filan yok. Sadece bir alan, pencereler, çatı ve hepsi bu. Böyle olduğunu bilmiyordum. Daha fazla şey olacağını sanmıştım. Yine de hayal kırıklığına uğramış değilim. Çünkü şekillere de gerçekten hayran kaldık. Caminin ışığı nasıl aldığı ve mimarisi gerçekten çok özel. Caminin genel olarak mimarisinden gerçekten etkilendik. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

²⁴ “tranquil”. Sakin, sükûnetli, huzur dolu, asude.

²⁵ “true”. Gerçek, hakiki.

Sanırım bir aydınlanma yaşadım. Yani... Bence müthiş. Resmen büyüdüm. Aynı zamanda inşaatla ilgileniyorum ve bu 400 yıl önce inşa edilmiş ve ne kadar inanılmaz derecede güzel ve harika olduğuna bir bakın. Evet, gerçekten hayran kaldım. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

Sanatı, hatları ve boyamaları çok seviyorum. Hepsini görmek çok güzeldi. (Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu)

Gerçekten huzurlu bence. Bu daha az turistik, o yüzden farklı bir atmosfer. (Kanada, 41, K, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Camide gönüllüler tarafından yapılan bilgilendirme faaliyetinin de ziyaretçilerin cami tecrübelerine olumlu etki ettiği, hatta çoğu zaman Türkiye'deki İslam ve Müslümanlara dair algılarının şekillenmesinde belirleyici rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Cami ziyareti, İslam'ı anlamamda en etkili tecrübeydi. (Romanya, 37, E, Üniversite, Ortodoks)

Çok faydalı oldu aslında. Bir turist olarak sadece gelip camiyi görmek çok yavan, malum. Gel, resim çek, çık... Ama bu bilgiler çok faydalı çünkü cami nasıl inşa edilmiş, İslami kültürde namaz nasıl kılınıyor öğreniyorsunuz. (...) Ben Allah sizin tanrınızın adı sanyordum. Allah'ın El-İlah yani The God demek olduğunu bilmiyordum. Bir aydınlanmaydı bunu öğrenmem. Benim için çok yeni bir şeydi. (Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu)

Hat yazılarını ve her şeyi açıklamanızdan gerçekten çok memnun kaldım. Sanat altyapısından gelen biri olarak bu çok iyiydi. (ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Şimdiye kadar bahsettiğim hikâyenin sadece bir kısmı ve olumsuz bir fikrim var gibi göründüm. Olumsuz düşündüğümde değil ama... Organizasyonunuz ve gönüllüler hakkında çok olumlu, müthiş olumlu bir izlenimim var. Gerçekten kucaklayıcı ve İslam'ın pozitif yönünü yaymak istiyor. Ama tüm Müslümanların bunu anladığını sanmıyorum. Yani sizin tarafınızdan çok iyi karşılandım, çok tatlı ve yardımsever, "oo sizi yeniden görmek ne güzel, gel hadi katıl" gibi. Ama bu pek de geneli yansıtmıyor. Genelin temsili bu değil doğrusu. Organizasyonunuz, hepiniz kendimi kabul görmüş²⁶ hissetmemde gerçekten harikaydınız. Her zaman bu kucaklayıcı havayı görmüyoruz. Yani her zaman kötü karşılanıyor değiliz ama umduğum gibi bir kucaklayıcı ortam değil. Eğer sizin tabi olduğunuz şeyle onların tabi olduğu şey aynıysa, nasıl aynı hissi vermiyorlar? (İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

²⁶ "welcomed". Kucak açılmış, iyi karşılanmış.

En önemlisi Türk olup dininizle ilgili bizimle konuşmanız bence. Tek Tanrı'ya inanıp tüm peygamberleri kabul etmeniz... İki tarafımızdaki iyi ve kötü(lüğü kaydeden) melekler de hoşuma giden bir diğer fikirdi. (Romanya, 31, K, Üniversite, Ortodoks)

Sizinle ve diğer kızla konuştuk. Gerçekten çok faydalıydı ve tüm sorularımızı cevapladınız. Bence bu harika bir amaç. Sanırım hiçbir şeyi unutmayacağım. (İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal)

Çok şaşırdım çünkü bir camide asla bu tür şeyler yapacağınızı tahmin etmezdim. Çok şaşırdım ama sevindim de. Sizinle tanışmak çok güzel. Yaptığınız işi çok sevdim. Sadece bina ve tarihle ilgili değil, dinle ilgili de bilgi veriyorsunuz. İspanya'da böyle şeyler yok. (İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok)

Çok faydalı buldum. Bunu Eray'a (cami gönüllüsü) da söyledim. Sanırım her Müslüman'ın böyle bir duruşu olsaydı, dünya daha güzel bir yer olurdu. Çünkü o yargılamıyordu. Özellikle vurguladı ki kimseyi yargulamak ona düşmez. Hâlbuki her dinden bazı aşırı insanlar, insanları yargulamak istiyorlar. Yargılayacak olan Tanrı'dır. (Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik)

Sizin konuşmanız çok etkiliydi. Çünkü, nasıl desem bilmiyorum da, bazen insanlara nasıl yaklaşılabileceğini bilmiyorum çünkü mesafeli durabiliyorlar. Belki de dili anlamadıkları için. (...) Ama sizinle olan tecrübemiz, konuşmanız, bize tavsiyeleriniz gerçekten çok önemliydi. (...) Aslında ilk defa birisi bizimle konuşmuştu. Mesela Protestanlar (onlara Protestan mı deniyor diye şüpheye düşüyor) sokaklarda dolaşp kapıları çalıyorlar. Onlara karşı bir şeyim yok ama onlardan nefret ediyorum. Çünkü insanların uyku vaktinde kapıyı çalıyorlar. Ne bileyim, çok sinir bozucu. "Ben Katolik'im, dinimi değiştirmeyeceğim, teşekkürler" diyorsun, hâlâ ısrar ediyorlar. Sizin yaklaşımınız böyle değildi. Sizin yaklaşımınız, kültürünüzle ilgili doğru bilgi ve doğru izlenimle buradan ayrılmamızı sağlamaktı. Ve anlatım tarzınızı da beğendim. Bir satıcı tarzı değildi. İnsanların, onun neye inandığını bilmelerini isteyen bir insandı sadece. Bence bu çok güzeldi. (Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik)

Sizin gibi din hakkında bilgisi çok ve derin, İngilizceyi akıcı konuşan biriyle konuşmak sanırım çok etkiliydi. Daha önce de benzer konuşmalar yapmıştım ama muhtemelen yaptığım en ilginç ve derin diyaloglardan biri bu. (...) Verdiğiniz bilgiler çok faydalı. Aklımda kalacak olan bir şey, İslamî anlayışınız. Sizin İslam algınız çok enteresandı benim için çünkü mesela sizin anlayışınıza ve eğitiminize göre İslam'ın insanların seçim özgürlüğünü asla sınırlamadığını söylediniz. Pek çok ülkede insanların İslam'ı öğrenme şeklinde seçimlerine yer olmadığı izlenimine sahiptim. Başka bir deyişle, birisi bu dine doğmuşsa, inanmama ya da (dinini) değiştirme fırsatı verilmiyor sanıyordum. (Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist)

Açıklamalar çok enteresan diye kendimiz de konuşuyorduk. Mesela Sultanahmet'te öyle bir şey yoktu. Sadece görmeye gelince, evet görkemli, harika yapılar, ama daha fazlasını anlamam lazım. Bu yüzden ona da (kızına) demiştim, Kur'an'ı mutlaka okumam gerek, ne olduğunu anlamam gerekiyor dedim. Tam da bize verdiler. (Kanada, 41, K, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Çok sıcakkanlı ve misafirperverdi. (İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist)

Bence faydalıydı. Hafızamı tazeledi. Sanırım daha fazla okuyup öğrenmek istiyorum. Kur'an'ı okumak... (Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal)

Evet, çünkü camide bulunmuş, hakkında çok bilgisi olan birinden, birinci elden bilgi alıyorsunuz. Tarihi ve burada neler yapıldığına dair. Sadece okumaktan daha fazla bilgi vermiş oluyor bu. Böylece hafızanızda öne çıkmış oluyor. (Hindistan, 27, E, Üniversite, Hindu)

Kur'an'ı henüz okumadım. Açıklayıcı broşürlerin olması bence çok faydalı. İngiltere'de bir kiliseye gitseniz böyle bir şey olduğunu sanmam. Belki de Batı'da İslam'la ilgili yanlış algılar olduğundan ve belki sizin İncil ve İsa hakkında her şeyi zaten biliyor olduğunuzdan, bu yüzden İngiliz Kilisesi'nin size bunları anlatması gerekmediğindedir. İngiltere'de pek çok insanın Müslümanlar ve İslami ülkelere karşı yanlış fikirleri olduğunu sanıyorum. Bu yüzden bu bilgileri öğrenmek faydalı bence. Kitabı (Kur'an'ı) okuyunca eminim, insanların bu kitapta olduğunu söylediği konulara dair de bana daha çok yardımcı olacak. Çünkü daha önce hiç okumamıştım. Bazı insanlar kesinlikle (kitabı kullanarak) bu yanlış algılarla oynuyor gibiler. Doğrusu İncil'i de okumadım... (İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan)

Özetle, cami deneyimlerinin ve aldıkları bilginin faydalı olduğu, olumlu bir etki bıraktığı ve kısmen daha çok bilgi edinme noktasında onları teşvik ettiği söylenebilir.

Mülakat harici gözlemlere dayanarak ise, gelen turistlerin çok büyük kısmının camide ücretsiz ve çok farklı dillerde sunulan kitap, kitapçık, broşür gibi materyalden aldıklarını söyleyebiliriz. Bu materyal, hem İstanbul'daki camileri ve Galata Kulesi gibi tarihi ve mimari yapıları anlatan kültürel konuları, hem de Hz. Muhammed'in hayatı, İslam'a dair sık sorulan sorular ve Kur'an meali gibi dinî konuları içerebilmektedir. Gelen ziyaretçilerin kendi ilgilerini çeken materyali almalarına olanak tanınmaktadır.

Camide sunulan broşür vb.'den alan ziyaretçilerin kimisinin hemen orada oturup bazen saatler süren okumalar yaptığı, zaman zamansa okudukları yerlerle ilgili gönüllülere sorular yönelttiği gözlemlenmiştir.

Ziyaretçilerin cami gönüllülerine en fazla sorduğu sorular kadınlarla ilgilidir. Bu durum, mülakatlara yansıyan kadın imajının İslam algısını belirlemedeki başat rolünü yansıtır niteliktedir. Kadınlarla ilgili en sık sorulan sorular ise başörtüsüyle ilgili sorular ve neden arkada namaz kıldıkları olmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'ye ve Müslümanların ibadethanesi olan camiye gelen yabancı ziyaretçilerin İslam ve Müslüman algılarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada, Türkiye'de kutsal mekân ziyaretinde bulunan yabancı turistlerin İslam algıları tespit edilmiş, bu algıların olumlu ya da olumsuz olmasına etki eden faktörler incelenmiştir.

Veriler, Süleymaniye Camisi merkez alınarak gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat ve katılımcı gözlem yoluyla toplanmıştır. 21 kişiden oluşan katılımcıların %57'si kadın ve yaş ortalaması 33,14'tür. %85'i lisans ve lisansüstü mezunu olan katılımcıların öğrenim durumları yüksektir.

Araştırma, Din Psikolojisi prensiplerine uygun olarak, mülakat yapılan ziyaretçilerin İslam *algılarını* olduğu gibi resmetmekte, Türkiye'de İslam'ın veya Müslümanların durumunun *gerçekliğine* dair bir yorumda ve iddiada bulunmamaktadır.

Bulgulara göre, Türkiye'ye ilk defa gelen ziyaretçilerin, ziyaretleri öncesinde İslam'a ve Müslümanlara dair medyadan duydukları olumsuz haberler dışında doyurucu bilgilerinin olmadığı belirtilmiştir. Kültüre ve dine dair bilgi edinme, pek çok katılımcı için ülkeyi ziyaret etme motivasyonlarından biridir.

Ziyaret öncesi bilgi kaynakları, temel olarak daha önce Türkiye'de bulunmuş olan tanıdıkların yorumları ile yazılı ve görsel medyaya yansıyan haberlerdir.

Cami izlenimleriyle ilgili olarak, ziyaretçiler tarafından diğer kutsal mekânlarla kıyaslandığında camilerin daha aydınlık ve geniş boş iç alandan dolayı daha ferah olduğu, heybetli, görkemli yapılar olduğu, huzurlu ve dinginlik verici olduğu, ayrıca beklentiye kıyasla daha sade ve süssüz bulunduğu belirtilmiştir.

Cami gönüllüleriyle ilgili ifadelerinde, onların sevecenlik ve faydalı bilgiler sunmalarından söz edilmiş, sağlanan Kur'an meali ve broşür gibi nesnelere olumlu cami tecrübelerine katkıda bulunduğu dile getirilmiştir.

Türkiye’deki İslam algılarıyla ilgili olumlu değerlendirilen unsur tüm kadınların başlarını örtmeye zorlanmamaları, olumsuz değerlendirilen unsur ise ezanın yüksek sesinin rahatsız ediciliği olmuştur.

İnsan davranışları ise çift yönlü değerlendirilmiş; Türk/Müslüman bireyler çoğunlukla misafirperver ve cana yakın bulunurken, turistik bölgelerde satış yapma amaçlı yaklaşımları eleştirilmiş ve rahatsız edici bulunmuştur. Fazla sigara kullanımını ve turistik olmayan bölgelerde güler yüzlü olmama/selamlaşmama da diğer olumsuz insan davranışları olarak zikredilmiştir.

Yabancıların hem İslam’a dair hem de genellikle bir İslam ülkesi olarak görülen Türkiye’ye dair algılarında en doğrudan etki eden unsur Müslümanlarla yaşadıkları kişisel diyaloglar olmuştur. Camilerde olumlu bir tecrübe yaşamalarının sağlanmasında cami personelinin, gönüllülerin ve müezzinlerin ezan okuyuşlarının önemi vurgulanmıştır. Buna göre hem DİB tarafından görevlendirilmiş cami personelinin, hem STK’ların hem de camiye ibadet veya ziyaret maksatlı gelen vatandaşların hâl ve tutumlarının yabancılar üzerine etkisi büyüktür.

Türkiye ziyareti öncesi bilgi edinmede kişiler arası iletişim nasıl etkin rol oynadıysa, ziyaret sonrası katılımcılar da çevrelerine deneyimlerini aktaracaklardır. Bu durum, olumlu tecrübelerin sağlanması için Türkiye’de yabancılar için hizmet kalitesinin artırılmasının önemini göstermektedir.

Araştırmanın bulguları, varsayımlarımızı genel olarak doğrulamakta ve daha önce yabancıların Türkiye algılarına dair yapılan az sayıda çalışmanın bulguları ile büyük ölçüde paralellik arz etmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda birtakım önerilerde bulunabiliriz:

- Kutsal mekânlarda görev yapan personel, ziyaretçilerle en çok muhatap olan kişiler olmalarından dolayı, dil ve iletişim becerileri bakımından daha donanımlı olabilirler.
- Turistlerin rağbet ettiği camilerde ve diğer sık ziyaret edilen mekânlarda, ilgi çekici ve bilgilendirici görsellere yer verilebilir.

- STK'lar ve eğitim kurumları, öğrencileri yabancı dil pratiği yapmaları ve iletişim becerilerini geliştirmeleri için turistik mekânlarda gönüllü faaliyetlere teşvik edebilir.
- DİB cami rehberi kadrosu genişletilebilir. İstihdam edilecek bireyler çeşitli ölçme-değerlendirme ve eğitim süreçlerine tabi tutularak kurum dışından da alınabilir.
- Uluslararası İlahiyat Programı ve İngilizce İlahiyat bölümü öğrencilerinin, özel olarak kısa süreli ziyarette bulunan yabancı gayrimüslimlerle ilgili görevlendirilmek üzere eğitimlerine ağırlık verilebilir.
- Turizm rehberlerinin kutsal mekânlarla ilgili teknik bilgilerin yanı sıra “maneviyat” içerikli, mekânların ruhunu yansıtan bilgiler vermeleri sağlanabilir.
- Her kutsal mekânda en azından oranın anlamını ve önemini anlatan tablo, broşür, poster vb. bulunması ve ihtiyaç halinde bir irtibat kişinin bulunması temin edilebilir.
- KİM Vakfı'nın hizmet verdiği 5 yıl içinde yabancı turistlerin Müslümanlarla yaşadıkları tecrübelerini aktardıkları ve cami ve İslam'la ilgili edindikleri izlenimleri yazdıkları “ziyaretçi defteri” yorumları incelenerek yeni bir analiz çalışması yapılabilir.
- Bu çalışma, tek taraflı olarak gayrimüslimlerin İslam algılarını ortaya koymakta, bununla şüphesiz karşılıklı etkileşim halinde olan Müslüman toplumdaki Batı ve gayrimüslim algısına değinmemektedir. Benzer bir çalışma kiliseleri, Budist/Hindu tapınaklarını vb. ziyaret eden Müslümanlar üzerine de yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktay, Y. (2013). Din. E. Gökalp (Dü.) içinde, *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve Dini*. (B. Sambur, Çev.) Ankara: Elis Yayınları.
- Arslantürk, Z., & Arslantürk, E. H. (2013). *Uygulamalı Sosyal Araştırma* (3. b.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ateşoğlu, İ., & Türker, A. (2013, Ocak-Haziran). Türkiye'yi Ziyaret Eden Turistlerin Algıladıkları Ülke İmaji ve Olumsuz Algılara İkişkin Çözüm Önerileri. *Yeni Fikir*(10), 113-135.
- Ayten, A. (2012). *Psikoloji ve Din* (3. b.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bakırcıoğlu, R. (2016). Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Brereton, J. P. (2005). Sacred Space. *Encyclopedia of Religion* (2. b., Cilt 12, s. 7980-7985). içinde New York: Thomas Gale.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cirhinlioğlu, F. G. (tarih yok). Psikolojiye Giriş. *Bölüm 5-Algı*. Mayıs 29, 2018 tarihinde http://docs.neu.edu.tr/staff/fatmagul.cirhinlioglu/PS%C4%B0KOLOJ%C4%B0YE%20G%C4%B0R%C4%B0%C5%9E%20B%C3%96L%C3%96M%205-ALGI_4.pdf adresinden alındı
- Cox, J. L. (2004). *Kutsal İfade Etmek*. (F. Aydın, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Demir, Ö., & Acar, M. (1997). Kutsal. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. içinde Ankara: Vadi Yayınları.
- Demirci, K. (1997). *Dinler Tarihinin Meseleleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Demirci, K. (2002). Kutsiyet. *İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Cilt 26, s. 495-496). içinde Ankara: TDV Yayınları.
- DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. (2018, Mayıs 10). Mayıs 17, 2018 tarihinde Cami Rehberliği Hizmetleri: <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Pages/Detay.aspx?TermStoreId=d1c465d3-b48d-4994-a4c4-24cd73d2f1ae&TermSetId=46005aa6-799b-4e47-a41b-c1c555230141&TermId=15287ccf-f59f-4c9f-bc5c-fc3d73b11cce&UrlSuffix=97> adresinden alındı
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması Raporu*. Nisan 2, 2018 tarihinde <http://www2.diyamet.gov.tr/StratejiGelistirme/Afisanlanlari/dinihayat.pdf> adresinden alındı
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2017). *Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi*. Mayıs 17, 2018 tarihinde <http://www2.diyamet.gov.tr/HukukMusavirliigi/Mevzuat/Yonergeler/G%C3%96REV%20VE%20C3%87ALI%C5%9EMA%20Y%C3%96NERGES%C4%B0.pdf> adresinden alındı

- Düzgüner, S. (2013, Eylül). Ruh-Beden ve İnsan-Aşkın Varlık İlişisine Yönelik Psikolojik Yaklaşımın Tarihi Serüveni. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(45), 253-284. doi:10.15371/MUIFD.2013455968
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Gece Yayınları.
- Esposito, J., & Kalın, İ. (2015). *21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu - İslamofobi*. (İ. Eriş, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Göksu, T. (tarih yok). *Sosyal Psikoloji*. 06 06, 2018 tarihinde <http://turgutgoksu.com/FileUpload/ks7441/File/spalgymart12.pdf> adresinden alındı
- Gusdorf, G. (2000). *İnsan ve Tanrı*. (Z. Özcan, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gül, A. (2013). Kur'an'a Göre Kutsal ve Kutsallık. *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündüz, Y. (2016). Kültürel Miras Açısından İnanç Turizmi: Türkiye Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Hançerlioğlu, O. (1977). *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt III). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heyet. (2005). Kutsal. *Türkçe Sözlük*. içinde Ankara: TDK Basımevi.
- İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (Aralık, 2017). *İstanbul Turizm İstatistikleri Raporu*. <http://www.istanbulkulturturizm.gov.tr/Eklenti/56803,aralik-2017pdf.pdf?0> adresinden alındı
- Kervankıran, İ., & Eryılmaz, A. G. (2017, Ocak-Şubat). İnanç Turizmine Yönelik Ziyaretçi Algularının Demografik Farklılıklar Açısından İncelenmesi: Konya Mevlana Müzesi Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*(59), 276-296.
- Köse, A. (2015). *Avrupa ve İslam* (2. b.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Köse, A., & Ayten, A. (2010). *Türbeler: Popüler Dindarlığın Durakları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (tarih yok). *İnanç Turizmi*. Mayıs 23, 2018 tarihinde <http://www.ktbtyatirimisletmeler.gov.tr/TR%2C10173/inanc-turizmi.html> adresinden alındı
- Kültürlerarası İletişim Merkezi. (tarih yok). Mayıs 21, 2018 tarihinde Merkezimiz: <http://www.kim.org.tr/about-the-center/?lang=tr> adresinden alındı
- Macic, M. A. (2011). I'm Spiritual but not Religious Movement in Turkey with University Students Sample. *Yüksek Lisans Tezi*. Londra Üniversitesi.
- Manifeste «contre le nouvel antisémitisme». (2018, Nisan 21). leparisien.fr: <http://www.leparisien.fr/societe/manifeste-contre-le-nouvel-antisemitisme-21-04-2018-7676787.php> adresinden alındı
- Marshall, G. (2009). Önyargı. *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.). içinde Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Mehmedoğlu, Y., & Mehmedoğlu, A. U. (2012). Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu. İ. Ü. Fakültesi (Dü.), *Kadim Bir İlgiden Beslenen Meydan Okuma: Ruhsallık (Spirituality)* içinde (s. 147-166). Malatya: İnönü Üniversitesi Matbaası.
http://www.kelam.org/web/upload/files/conferences/2012_Malatya_Kitap.pdf adresinden alındı
- Pals, D. L. (1996). *Seven Theories of Religion*. New York: Oxford University Press.
- Pew Research Center. (2012, Ekim 9). "Nones" on the Rise. Mayıs 30, 2018 tarihinde <http://www.pewforum.org/2012/10/09/nones-on-the-rise/> adresinden alındı
- Richards, G. (2003). *Psikolojiyi Yerli Yerine Oturtmak*. (S. Topal, & A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Richards, G. (2007). *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. New York: Howard Press.
- Sacred. (2018, Mayıs 20). *Merriam-Webster.com*. <https://merriam-webster.com/dictionary/sacred> adresinden alındı
- Salman, Y. (2015, Ağustos). Medya ve Din Algısı. *Diyanet Dergisi*(296), 6-11.
- Sargın, S. (2006). Yalvaç'ta İnanç Turizmi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 1-18.
- Serçek, S., & Özaltaş Serçek, G. (2016). Turizm Sektörünün Gelişmesi Önündeki Engel: Terörizm. *The Journal of Academic Social Science Studies*(42), 431-444.
doi:10.9761/JASSS3244
- Sinanoğlu, M. (2001). İslam. *İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Cilt 23, s. 1-2). içinde Ankara: TDV Yayınları.
- Usta, Ö. (2008). *Turizm - Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yahyaoğlu, R. (2013). Yaşlanma ve Zaman Algısı. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı - Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yavuz, K. (1994). Din Psikolojisi. *İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Cilt 9, s. 341-345). içinde Ankara: TDV Yayınları.
- Yeğin, H. İ. (2003). Kutsal Mekân ve İnsan İlişkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Genişletilmiş 5. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yorulmaz, B. (2015, Ağustos). Sinema ve Din. *Diyanet Dergisi*(296), 17-21.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K., Cole, B., Rye, M. S., Butter, E. M., Belavich, T. G., . . . Kadar, J. L. (1997). Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(4), 549-564.

EKLER

Ek I: İzin Yazısı

29.04.2018

25546289528 TC kimlik numaralı Merve Koca, bilgimiz ve iznimiz dahilinde vakfımızın çalışmalarımıza aktif katılımında bulunmaktadır ve edindiği bilgileri Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Yüksek Lisans çalışmasında kullanmasında sakınca yoktur.

Bilgilerinize sunarız.

Doç. Dr. Enes ERYARSOY

Vakıf Başkanı

**KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM
MERKEZİ VAKFI**
Alemdar Mah. Divan Yolu, Sıddesi Ercevir
İş Hanı No 48/111 Sultanahmet Fatih -İS1
Tel:0212 526 30 63 Fax:0212 526 30 66
Hocapaşa Vefa Dairesi: 605 051 44 78

Ek II: Katılımcıların Nitelikleri

1. Avustralya, 54, E, Üniversite, Agnostik
2. İtalya, 25, E, Teknisyen, Ateist
3. İtalya, 26, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal
4. İtalya, 29, K, Doktora, Ateist
5. Hindistan, 26, K, Üniversite, Hindu
6. Hindistan, 27, E, Üniversite, Hindu
7. Arjantin, 25, K, Üniversite, Katolik
8. Şili, 22, K, Üniversite, Katolik
9. Almanya, 27, E, Üniversite, Ateist
10. Hırvatistan, 44, K, Doktora, Yaşantısı olmayan Müslüman
11. İngiltere, 50, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan
12. İngiltere, 44, K, Üniversite, Maneviyatçı/Ruhsal
13. Brezilya, 54, E, Doktora, Adventist
14. Kanada, 41, K, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan
15. Kanada, 28, K, Masaj terapisti, Maneviyatçı/Ruhsal
16. İspanya, 29, K, Üniversite, Dinî mensubiyeti yok
17. İspanya, 27, E, Yüksek lisans, Ateist
18. İspanya, 26, K, Üniversite, Budist
19. Romanya, 37, E, Üniversite, Ortodoks
20. Romanya, 31, K, Üniversite, Ortodoks
21. ABD, 24, E, Üniversite, Yaşantısı olmayan Hristiyan

Ek III: Mülakat Soru Listesi

Gender / Cinsiyet:

Country / Ülke:

Age / Yaş:

Religion or Religious affiliation / Din veya Dinî yönelim:

Status of Education or Occupation / Eğitim durumu veya meslek:

- 1) **Before you came to Turkey, did you have any concerns or hesitations? /**
Türkiye'ye gelmeden önce herhangi bir endişe ya da tereddüt yaşadınız mı?
- 2) **How did you imagine Turkey to be? / Türkiye'nin nasıl olduğunu hayal ettiniz?**
- 3) **What did your previous knowledge/imagination about Turkey depend on?**
What was the source? / Türkiye'ye dair önceki bilgi ya da tasavvurunuz neye dayanıyordu, kaynağı neydi?
- 4) **What does a mosque visit mean to you? How does it differ from visiting any other tourist attraction? / Cami ziyareti sizin için ne anlama geliyor? Onu diğer turistik mekân ziyaretlerinden ayıran nedir?**
- 5) **How did it feel to visit a mosque? What are your impressions? / Cami ziyareti sizde nasıl hisler ve izlenimler oluşturdu?**
- 6) **How did your visit to Turkey change your perceptions of Islam or Muslims – if any? / Türkiye ziyareti İslam ve Müslüman algınıza dair ne gibi değişimlere neden oldu – oldu ise?**
- 7) **What was the most influential thing/experience you had in Turkey in terms of your perceptions of Islam and Muslims? / İslam ve Müslüman algılarınıza dair Türkiye'de edindiğiniz en etkili şey/tecrübe neydi?**
- 8) **How did the information provided in the Suleymaniye Mosque affect your perception? Was it useful? Do you still have some of it in your mind? / Süleymaniye Camisinde verilen bilgi algınıza nasıl etki etti? Faydalı mıydı? Halen aklınızda olan bir şey var mı?**
- 9) **How will you tell others back home about your impressions of Turkey? / Ülkenizdeki insanlara Türkiye izlenimlerinize dair neler söyleyeceksiniz?**

Ek IV: Mülakat Örnekleri

A. İngilizce Orijinal İfadeler

Gender: M

Country: Australia

Age: 54

Religion: Agnostic

Status of education/Occupation: Sales manager for a building supply company/
university

Before you came to Turkey, did you have any concerns or hesitations?

No. The only hesitations I had were because of the recent terrorist attacks, but I've always wanted to come because 5 or 6 of my friends came here many many years ago and loved the place. And so I've always wanted to come.

What did your previous knowledge/imagination about Turkey depend on? What was the source?

Pretty much my friends.

What does a mosque visit mean to you? How does it differ from visiting any other tourist attractions?

I've visited Blue mosque and Hagia Sophia and the palace which is not really a mosque. The real purpose is that I'm a bit of a traveller. I've been all around Europe. Even though I'm agnostic, I'm very interested in religion. I'm interested in the different aspects of religion. I do find places like this powerful and interesting. And even though I'm not spiritual, I find them spiritual. I told Eray (too that) some of the Catholic churches and cathedrals in France and Italy, they have the same sort of powerful feeling of history in them, you know. Plus, they are amazing. They are amazing structures as well.

So the fact that they are related to spirituality and history...

Yeah, history, spirituality, the amazing architecture. All of it together sort of interest me I'd say.

How did it feel to visit a mosque? What are your impressions?

I think it's been a revelation. It's been... I've... I just think they are incredible. I'm astonished. I'm also on the construction side of things and this was built 400 years ago and look how amazingly beautiful and amazing it is. So yeah, I've been amazed.

How did your visit to Turkey change your perceptions of Islam or Muslims – if any?

I did because of my friends who came here long long time ago. They told me that... You know, I've been to Indonesia as well and I've been to other Islamic countries. But they told me that the Islamic... erm, how I put this... It's a *gentle* form of Islam practiced here. Especially in the east. And people were very friendly and very nice and they loved the place and that's how I found it.

Do you also say it for Indonesia or comparing Indonesia and Turkey?

Indonesia is different because I've only really been to Bali and that's Hindu. But I've visited... I felt welcomed in Indonesia as well. Maybe I'm just an easy-going person. (*Smiles.*)

But in terms of how you perceive Islam, does Turkey make a difference?

Well, I just find people very friendly and nice. I haven't found any feelings of fundamentalism that has the negative connotations in the western world, you know.

What was the most influential thing/experience you had in Turkey in terms of your perceptions of Islam and Muslims?

Meeting Eray! (*Laughs.*)

So personal touch makes a difference?

Personal touch makes a difference. Absolutely. Yeah yeah, no doubt about it.

How did the information provided in the Suleymaniye Mosque affect your perception? Was it useful? Do you still have some of it in your mind?

I find it very useful. I did say it to Eray. If I think every Muslim had his outlook, I think it would be a better world because he was, you know, nonjudgmental. He really stressed it's not up to him to judge anybody basically. Whereas some fundamental people in all religions, THEY wanna judge people. It's up to God to judge.

How will you tell others back home about your impressions of Turkey?

I will tell them they've got to go! I'll tell them I've loved it but it's the whole... I'll get outside of the religion now. It's the whole thing. I loved the look of the place. I loved the friendly people, I loved the food -I'm a bit of a foody- The food is great. So I'd say any time you think of going to Europe, you gotta stop on the way. I was on the way to Europe and I stopped here for 5 days to come have a look. This is just a first step in the journey.

(He says he stopped in Turkey on the way to pick up his daughter who graduated from Law School in Holland.)

(Offers a hand-shake, I wave. Then he asks to take a photo. I say "sure" and end the interview.)

Gender: F

Country: Argentina

Age: 25

Religion: Catholic

Status of education/Occupation: Industrial engineer

Before you came to Turkey, did you have any concerns or hesitations?

I have the idea like more of people I don't know about Argentina, but in our town for example, that maybe here could be a little dangerous because you see in the news some attacks and you know you have the perception that it could be dangerous in the streets. When you see a dark street, you doubt it. But for example you know when people say about I don't know in Turkey more Arabian people with bags (?) with black in everything... you get a little scared. I think we are too judge to be humans.

But still you came after all?

Yes, because we are not afraid. We are just really adventurous people. I don't believe in previous judgement. I believe in what I see and what I experience.

How did you imagine Turkey to be?

I imagine kind of like it is. A country or a city full of mosques, a lot of... You can see your culture in the streets, in people, in everything. I imagined like that and I really see it.

What did your previous knowledge/imagination about Turkey depend on? What was the source?

In certain movies you can see some pictures of Istanbul and also in some series. Like the famous one, I don't remember but it was really really famous last year. It was a love story but I will look at it. It was really really famous in Latin America. And comments about people. I think you are better maintaining your customs, so I expected that people remain really attached to their culture.

What does a mosque visit mean to you? How does it differ from visiting any other tourist attractions?

I like mosques we pick to see more mosques than museums because in the mosques I think or I believe that we can actually see what people feel in their culture. Mosques are places that you can see history. But now you can see history and the present day *with feelings*. So I think it is more a motive for people who are not Muslim to see here and feel and to be around of what you are doing, what you feel, what you believe... I think it's a plus culture.

After visiting a mosque, how did it feel to visit a mosque? What are your impressions?

My impressions... Mosques are different. I never entered a mosque before here. I expected a little difference between, for example, I didn't know that you don't have images or that kind of things. They are quite simple. If you see, I mean, there are not so adornments or things. Just windows but you don't have... you have a floor, windows and a roof and that's all. I didn't know it was like that. I thought you would have more things around it.

(I say that some mosques are more fancy like the Blue Mosque, but they couldn't visit it because it was closed for renovation.)

It was not a disappointment because we are really amazed about the shapes. How you capture the lights and the architecture is really particular. We are really impressed by the architecture of the mosque in general.

How did your visit to Turkey change your perceptions of Islam or Muslims – if any?

I think a lot because I had the perception that, for example, to be honest, women were like *somete*, you know how to say, oppressed for example with a scarf. That was a really *machismo* culture. I still believe that there are some things that are a little.... but you are more free than I imagined it would be. I imagine different things. In general, when you talk, you are a happy person in general. So that was a really wrong image that people think about. That makes me happy because, you know, I like that we can create a more equal world and all things. And I like where I took off your culture and what you believe.

I think I share with you what you believe of lives and your beliefs. I think they are reasonable. I didn't expect that. So I think I am leaving really positive feelings about your beliefs, your thoughts, your way of life, and how you direct your life. I like it.

What was the most influential thing/experience you had in Turkey in terms of your perceptions of Islam and Muslims?

First of all, what I saw in people's behaviors in general, how they look, how they talk. Your talk was really essential to that. Because in general, I don't know how I phrase the word, but I don't know how to approach people because sometimes people kind of maintain their distance. So, it happens that they don't understand the language. For example when you want to ask for a direction or something like that, security personnel in general in museums and mosques, they don't speak to women or they don't speak the language, so it was like... I felt a little... I sent *him (her boyfriend)* to ask something because I felt kind of... *(laughs)* but I think your experience, your talk, what you recommended us was crucial.

That was actually my next question: How did the information provided in the mosque affect your perception?

It is the first time that someone talked to us, in fact. For example, the Protestants walk on the streets or knock the doors. I don't have anything against them but I hate them. Because they knock the door in the sleeping times. I don't know, they are really annoying. You answer, "I am a Catholic, I won't change my religion, thank you." And they insist, you know. But that was not your approach. Your approach was to us to leave here with the right impression and the right knowledge about your culture. And I like the way you communicate things. It was not a seller. It was just a person who want to people know about what they believe. I think it was really nice.

(Do you have anything specific that stayed in your mind?)

Yes, a person can be Muslim believing in two things: Submitting to God and... *(Hesitates in the second. I complete as believing in one God and accepting that Muhammad is His Messenger.)* And pray five times a day according to the position of the Sun. I was

impressed about the month of fasting. I don't know, it sounds difficult. Maybe when you are used to it it's nothing, but... I think it would be nice to lose a little weight :)

Oh, I think another really amazing thing is that you are pointed to the Kaba. That was amazing because we knew that you pointed to one direction, but we didn't know which direction.

How will you tell others back home about your impressions of Turkey?

I will tell them that it's a really nice country to visit. They should come here absolutely because it's really nice to have people that communicate you about what you are expecting to learn. Because when you go to another place, you expect to learn about this place, people, culture etc, so for me it's the most reason about something. I will tell them to visit here and it is a really cultural experience in the food, in the way, and everything. For example for me when we hear the voice (*Athan*) wow, what is happening, it's really exciting because we don't have that kind of thing, so it was really exciting for us. And it's good to see people remain their customs and don't lose it in time. (*We thank each other and end the conversation.*)

B. Türkçe Çevirileri

Cinsiyet: Erkek

Ülke: Avustralya

Yaş: 54

Din veya Dinî yönelim: Agnostik

Eğitim durumu veya meslek: Üniversite/ Yapı malzemeleri şirketinde satış müdürü

Türkiye'ye gelmeden önce herhangi bir endişe ya da tereddüt yaşadınız mı?

Hayır. Tek yaşadığım tereddüt son zamanlarda yaşanan terör saldırıları yüzündendi ama aslında her zaman Türkiye'ye gelmek istiyordum çünkü yıllar önce 5-6 arkadaşım buraya gelmiş ve bayılmışlardı.

Türkiye'ye dair önceki bilgi ya da tasavvurunuz neye dayanıyordu, kaynağı neydi?

Büyük ölçüde arkadaşlarım.

Cami ziyareti sizin için ne anlama geliyor? Onu diğer turistik mekân ziyaretlerinden ayıran nedir?

Daha önce Sultanahmet Camisini ve Ayasofya'yı ziyaret ettim. Bir de pek de cami olmayan sarayı (*Topkapı Sarayı*). Asıl sebep, biraz gezgin oluşum. Tüm Avrupa'yı gezdim. Agnostik olmama rağmen dinle çok ilgiliyim. Dinin farklı yönleriyle ilgileniyorum. Bu tür yerleri etkileyici ve ilgi çekici buluyorum. Maneviyatçı olmasam bile, buraları maneviyatlı buluyorum. Eray'a da dedim, Fransa ve İtalya'daki bazı Katolik kiliseleri ve katedraller de böyle. Tarihin benzer türde bir etkileyici hissi var onlarda. Ayrıca muhteşem yapılar.

Yani maneviyatla ve tarihle olan ilgilerinden dolayı diyorsunuz.

Evet. Tarih, maneviyat ve muhteşem mimari. Hepsi bir arada ilgimi çekiyor diyebilirim.

Cami ziyareti sizde nasıl hisler ve izlenimler oluşturdu?

Sanırım bir aydınlanma yaşadım. Yani... Bence müthiş. Resmen büyülendim. Aynı zamanda inşaatla ilgileniyorum ve bu 400 yıl önce inşa edilmiş ve ne kadar inanılmaz derecede güzel ve harika olduğuna bir bakın. Evet, gerçekten hayran kaldım.

Türkiye ziyareti İslam ve Müslüman algınıza dair ne gibi değişimlere neden oldu – oldu ise?

Uzun zaman önce buraya gelen arkadaşlarım yüzünden... Bana demişlerdi ki... Yani Endonezya'ya da gittim ve diğer İslami ülkelere. Ama arkadaşlarım bana demişti ki... Eee, nasıl söylesem... Burada İslam'ın daha *ılımlı* bir formu olduğunu söylemişlerdi. Özellikle de doğuda. Ve insanların gerçekten çok cana yakın ve iyi olduklarını ve burayı çok sevdiklerini... ve ben de burayı öyle buldum.

Bunu Endonezya için de mi söylüyorsunuz yoksa ikisini kıyaslayarak Türkiye için mi?

Endonezya farklı çünkü aslında sadece Bali'ye gittim ve orası da Hindu. Ama yine de... Endonezya'da da kendimi iyi karşılanmış hissettim. Belki de çok uyumlu birisiyim :)

Fakat İslam'ı algılamamız noktasında Türkiye bir fark yarattı mı?

Yani insanları çok cana yakın ve iyi buluyorum. Batı dünyasında olumsuz çağrışım yaptığı şekliyle bir aşırılık (fundamentalizm) hissetmedim.

İslam ve Müslüman algularınıza dair Türkiye'de edindiğiniz en etkili şey/tecrübe neydi?

Eray'la karşılaşmak. Kesinlikle kişisel dokunuş fark yaratıyor.

Süleymaniye Camisinde verilen bilgi algınıza nasıl etki etti? Faydalı mıydı? Halen aklınızda olan bir şey var mı?

Çok faydalı buldum. Bunu Eray'a da (*camî gönüllüsü*) söyledim. Sanırım her Müslüman'ın böyle bir duruşu olsaydı dünya daha güzel bir yer olurdu. Çünkü o yargılamıyordu. Özellikle vurguladı ki kimseyi yargılamak ona düşmez. Hâlbuki her dinden bazı aşırı insanlar, insanları yargılamak istiyorlar. Yargılayacak olan Tanrı'dır.

Ülkenizdeki insanlara Türkiye izlenimlerinize dair neler söyleyeceksiniz?

Mutlaka gitmelerini söyleyeceğim! Onlara ülkeye bayıldığımı söyleyeceğim ama bir bütün olarak. Burada dinin dışına çıkıyorum şimdi. Bir bütün olarak. Buranın görüntüsüne bayıldım. Candan insanlarına, yemeklerine -biraz yemeğe düşkünümdür-. Yemekler harikaydı. Yani ne zaman Avrupa'ya gidecek olsanız Türkiye'ye uğramanız gerekir. Ben de Avrupa yolcusuydum ve buraya 5 günlüğüne uğramıştım. Seyahatimin henüz ilk adımındı burası.

(Hollanda'da hukuk lisansını bitiren kızını almaya giderken uğradığı bir yermiş Türkiye. Tokalaşma öneriyor, el sallıyorum. Sonra fotoğraf çekilebilir miyiz diye soruyor, "tabii" diyerek mülakatı bitiriyorum.)

Cinsiyet: K

Ülke: Arjantin

Yaş: 25

Din veya Dinî yönelim: Katolik

Eğitim durumu veya meslek: Endüstri mühendisi

Türkiye'ye gelmeden önce herhangi bir endişe ya da tereddüt yaşadınız mı?

Arjantin'deki, en azından kendi kasabamdaki çoğu insan gibi, buranın biraz tehlikeli olduğu fikrini taşıyordum. Çünkü haberlerde bazı saldırılar görüyorsunuz ve sokakların tehlikeli olabileceğini düşünüyorsunuz. Karanlık bir sokak gördüğünüzde şüpheye düşüyorsunuz. Mesela insanlar Türkiye'yle ilgili böyle çantalı (?), her şeyi siyah Arap insanlardan bahsedince... biraz korkuyorsun. Sanırım insanlar olarak hemen yargılıyoruz.

Ama sonuçta yine de geldiniz?

Evet, çünkü korkmuyoruz. Gerçekten maceraperest kişileriz. Peşin hüküme inanmıyorum. Kendi gördüğüm ve tecrübe ettiğim şeye inanıyorum.

Türkiye'nin nasıl olduğunu hayal ettiniz?

Aşağı yukarı olduğu gibi hayal ettim. Camilerle dolu bir ülke, sokaklarda, insanlarda, her şeyde kültürel öğeler... Böyle hayal ettim ve de bunu görüyorum.

Türkiye'ye dair önceki bilgi ya da tasavvurunuz neye dayanıyordu, kaynağı neydi?

Bazı filmlerde ve dizilerde İstanbul'a dair bazı resimler görüyorsunuz. Mesela adını hatırlayamıyorum, bir tanesi geçen sene çok meşhur olmuştu. Adına bakacağım, bir aşk hikâyesiydi. Latin Amerika'da gerçekten inanılmaz meşhurdu. Ve tabii insanların yorumları. Bence siz geleneklerinizi iyi koruyorsunuz ve bu yüzden insanların kültürlerine daha bağlı olacaklarını düşündüm.

Cami ziyareti sizin için ne anlama geliyor? Onu diğer turistik mekân ziyaretlerinden ayıran nedir?

Camileri seviyorum. Müzelerden ziyade camileri seçtik çünkü camilerde sanırım insanların kendi kültürlerinde nasıl hissettiklerini görebiliriz. Camiler, tarihi görebileceğiniz yerlerdir. Ama burada hem tarihi hem bugünü *duygular eşliğinde* görebiliyorsunuz. Yani bence Müslüman olmayan insanların camiye gelme motivasyonları, sizin ne yaptığınızı, ne hissettiğinizi, neye inandığınızı görmek, hissetmek ve buna şahit olmak istemeleri. Bu kültürden öte bir şey.

Cami ziyareti sizde nasıl hisler ve izlenimler oluşturdu?

İzlenimlerim... Camiler farklılar. Daha önce hiç camiye girmemiştim. Daha farklı düşünmüştüm... Mesela, hiç resim filan olmadığını bilmiyordum. Oldukça sadeler. Baksanıza, o kadar çok süs filan yok. Sadece bir alan, pencereler, çatı ve hepsi bu. Böyle olduğunu bilmiyordum. Daha fazla şey olacağını sanmıştım.

(Bazı camilerin –Sultanahmet gibi- çok daha süslü olduğunu söylüyorum ama tadilatla olduğu için ziyaret edemiyorlar.)

Yine de hayal kırıklığına uğramış değilim. Çünkü şekillere de gerçekten hayran kaldık. Caminin ışığı nasıl aldığı ve mimarisi gerçekten çok özel. Caminin genel olarak mimarisinden gerçekten etkilendik.

Türkiye ziyareti İslam ve Müslüman algınıza dair ne gibi değişimlere neden oldu – oldu ise?

Bence çok oldu çünkü şöyle bir algım vardı... Mesela, doğrusu, kadınların “somete”, yani nasıl diyeyim, mesela başörtüsüyle baskı altında olduklarını düşünüyordum. Bu gerçekten bir maço kültürüydü. Hâlâ da bazı şeylerin biraz *ehhh* olduğunu düşünüyorum ama tahmin ettiğimden daha özgürsünüz. Şimdi farklı düşünüyorum. Genel olarak, konuştuğunuz zaman, genelde mutlu insanlarsınız. Yani demek ki insanlar gerçekten yanlış izlenime sahipmiş. Bu beni sevindiriyor çünkü daha eşit bir dünya yaratabiliriz demek. Ve kültürünüzü ve inancınızı öğrendiğim için de mutluyum. Sanırım sizin yaşam tarzınızı ve inancınızı paylaşıyorum. Bence makul şeyler. Bunu ummamıştım. Yani inancınız, düşünceleriniz, yaşam tarzınız ve hayatınızı nasıl idare ettiğinize dair gerçekten çok olumlu hislerle ayrılıyorum. Bunu sevdim.

İslam ve Müslüman algularınıza dair Türkiye’de edindiğiniz en etkili şey/tecrübe neydi?

Her şeyden önce, insanların genel olarak davranışlarını gördüm, nasıl göründükleri, nasıl konuştukları... Bunda sizin konuşmanız çok etkiliydi. Çünkü, nasıl desem bilmiyorum da, bazen insanlara nasıl yaklaşılacağını bilmiyorum çünkü mesafeli durabiliyorlar. Belki de dili anlamadıkları için. Mesela yol falan sormak istediğinizde, müzelerde ya da camilerdeki güvenlik görevlileri genellikle kadınlarla konuşmuyorlar ya da dili bilmiyorlar. O yüzden biraz şey hissettim... Ona (*erkek arkadaşı*) sordurdum çünkü ben biraz... (*Gülüyor.*) Ama sizinle olan tecrübemiz, konuşmanız, bize tavsiyeleriniz gerçekten çok önemliydi.

Süleymaniye Camisinde verilen bilgi algınıza nasıl etki etti? Faydalı mıydı? Halen aklınızda olan bir şey var mı?

Aslında ilk defa birisi bizimle konuşmuştu. Mesela Protestanlar (*onlara Protestan mı deniyor diye şüpheye düştü*) sokaklarda dolaşp kapıları çalıyorlar. Onlara karşı bir şeyim yok ama onlardan nefret ediyorum. Çünkü insanların uyku vaktinde kapıyı çalıyorlar. Ne bileyim, çok sinir bozucu. “Ben Katolik’im, dinimi değiştirmeyeceğim, teşekkürler” diyorsun, hâlâ ısrar ediyorlar. Sizin yaklaşımınız böyle değildi. Sizin yaklaşımınız, kültürünüzle ilgili doğru bilgi ve doğru izlenimle buradan ayrılmamızı sağlamaktı. Ve anlatım tarzınızı da beğendim. Bir satıcı tarzı değildi. İnsanların, onun neye inandığını bilmelerini isteyen bir insandı sadece. Bence bu çok güzeldi.

Söylediklerimizden aklınızda kalan belli bir bilgi var mı?

Evet, mesela bir insan iki şeye inanarak Müslüman olabilir: Tanrı’ya boyun eğerek ve... (*İkincide takıldı. Tek Tanrı’ya inanmak ve Hz. Muhammed’in peygamberliğini kabul etmek diye tamamladım.*) Ve güneşin konumuna göre günde beş kez namaz kılmak. Oruç ayından da etkilendim. Bilmiyorum, zor gibi geliyor. Belki alışınca bir şey değildir ama... Biraz kilo vermek iyi olurdu :) Ah, bir de Kâbe’ye dönmek çok harikaydı. Harikaydı çünkü belli bir yöne döndüğünüzü biliyorduk ama neresi olduğunu bilmiyorduk.

Ülkenizdeki insanlara Türkiye izlenimlerinize dair neler söyleyeceksiniz?

Gerçekten çok güzel bir ülke olduğunu söyleyeceğim. Buraya mutlaka gelmeliler çünkü öğrenmeyi umduğunuz şeyleri size anlatan insanların olması çok güzel. Çünkü başka bir yere gittiğiniz zaman, bu yer hakkında, insanları, kültürü vs. hakkında bilgi sahibi olmak istiyorsunuz. Benim için en önemli sebep bu. Buraya gelmelerini ve yemekleri olsun, tarzı olsun, her şeyde gerçekten çok kültürel bir tecrübe olduğunu söyleyeceğim. Mesela benim için, sesi (*ezanı kastediyor*) duyduğumuz zaman, “wow, neler oluyor” dedik. Gerçekten heyecan vericiydi çünkü bizde böyle bir şey yok ve çok heyecanlandık. Ve insanların geleneklerini koruyup zaman içinde bunu kaybetmediklerini görmek de çok güzel.

(Karşılıklı teşekkür ederek bitiriyoruz.)